

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра обліку та оподаткування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ОБЛІК, ОПОДАТКУВАННЯ ТА АНАЛІЗ ОПЕРАЦІЙ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ

Студентки 2 курсу, 2 м групи,
спеціальності 071 «Облік і
оподаткування»
спеціалізації «Облік і
оподаткування»

Макарченко Ірина
Ігорівна

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
Доцент кафедри

Кияшко Ольга
Михайлівна

Гарант освітньої програми
доктор економічних наук,
професор

Бенько Микола
Миколайович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи обліку, оподаткування і аналізу операцій з покупцями та замовниками	6
1.1. Економічна сутність операцій з покупцями та замовниками	6
1.2. Огляд та аналіз нормативної бази і спеціальної літератури з обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками.....	15
1.3. Передумови організації та методики обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками у ТОВ «РАТУШЕНКО»	25
Висновки до розділу 1	34
РОЗДІЛ 2. Облік та оподаткування операцій з покупцями та замовниками ..	36
2.1. Організація обліку операцій з покупцями та замовниками	36
2.2. Фінансовий облік та оподаткування операцій з покупцями та замовниками	49
2.3. Узагальнення інформації про операції з покупцями та замовниками у фінансовій та податковій звітності	58
Висновки до розділу 2	69
РОЗДІЛ 3. Аналіз операцій з покупцями та замовниками	71
3.1. Джерела, основні показники та методи аналізу операцій з покупцями та замовниками	71
3.2. Методика аналізу операцій з покупцями та замовниками	78
3.3. Апробація методики аналізу операцій з покупцями та замовниками.....	84
Висновки до розділу 3	92
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	106

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасній ринковій економіці підприємства та організації різних форм власності у процесі своєї фінансово-господарської діяльності стикаються з різними типами операцій. Для достовірного узагальнення інформації в рамках взаємовідносин між проданими товарами або наданими послугами необхідний облік операцій з покупцями та замовниками.

Будь-яка компанія в процесі своєї діяльності співпрацює з покупцями та замовниками. Співпраця з покупцями та замовниками виникає під час (або в процесі) проведення операцій по реалізації товарів і послуг. Реалізація може бути здійснена на умовах попередньої або наступної оплати. Залежно від цього виникають розрахунки на умовах попередньої або наступної оплати. Для обох категорій контрагентів характерне ведення аналітичного обліку по кожному окремому контрагенту та контракту, а у випадку великої кількості операцій - також і по кожному розрахунковому документі.

В умовах нестабільної ринкової економіки зростає ризик неплатежів або несвоєчасної сплати рахунків покупцями та замовниками, що призводить до виникнення дебіторської заборгованості.

Збільшення дебіторської заборгованості в порівнянні з кредиторською заборгованістю може призвести до фінансового краху підприємства, що, в свою чергу, вимагає від бухгалтерської служби організувати належний контроль за її станом, що дозволить своєчасно стягувати кошти, що становлять дебіторську заборгованість.

Питання обліку операцій з покупцями та замовниками були досліджені такими вітчизняними та зарубіжними вченими та практиками, як: Ф. Ф. Бутинець, І. Б. Садовська, М. В. Кужельний, Я. В. Сливка, О. М. Кияшко, О. В. Лишиленко, В. В. Сопко, Л. Б. Гнатишин, Л. Ловінська, Н. І. Верхоглядова, В. П. Шило, Є. Ю. Шара, Р. Каплан, Дон Р. Херсен, Д. Стоун, Д. Нортон та інші.

Мета роботи: обґрунтування теоретико-методичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками.

Для досягнення даної мети були поставлені такі **завдання**:

- розкрити економічну сутність операцій з покупцями та замовниками;
- провести огляд та аналіз нормативної бази і спеціальної літератури з обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками;
- проаналізувати передумови організації та методики обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками у ТОВ «РАТУШЕНКО»;
- розглянути організацію обліку операцій з покупцями та замовниками;
- проаналізувати фінансовий облік та оподаткування операцій з покупцями та замовниками;
- розкрити узагальнення інформації про операції з покупцями та замовниками у фінансовій та податковій звітності;
- визначити джерела, основні показники та методи аналізу операцій з покупцями та замовниками;
- уточнити методику аналізу операцій з покупцями та замовниками;
- провести апробацію методики аналізу операцій з покупцями та замовниками.

Об'єкт дослідження: процес обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками ТОВ «РАТУШЕНКО».

Предмет дослідження: сукупність теоретичних, методичних та організаційних аспектів обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками.

Методи дослідження. Теоретичною основою написання даної роботи стало вивчення основних досягнень вітчизняної теорії бухгалтерського обліку операцій з покупцями та замовниками в сучасних умовах господарювання. Методологічною базою дослідження є загальнонаукові методи (аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, порівняння,

узагальнення) та спеціальні методи пізнання. Для наочного представлення статистичних даних використано табличний та графічний методи.

Інформаційною базою дослідження є фундаментальні концепції та гіпотези сучасної теорії бухгалтерського обліку й аналізу, монографії, підручники, та навчальні посібники вітчизняних та зарубіжних вчених з бухгалтерського обліку та аналізу, законодавчі акти Міністерства фінансів, Кабінету Міністрів, Верховної Ради України, публікації в періодичних виданнях, тези виступів та матеріали науково-практичних конференцій і семінарів з проблем теорії і практики бухгалтерського обліку та аналізу операцій з покупцями та замовниками, первинна документація і звітність підприємства ТОВ «РАТУШЕНКО» за 2012-2016 роки, а також опубліковані статистичні дані та Інтернет - ресурси.

Апробація. Основні результати дослідження пройшли апробацію шляхом висвітлення у науковій статті збірника КНТЕУ.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні основи обліку, оподаткування і аналізу операцій з покупцями та замовниками

1.1. Економічна сутність операцій з покупцями та замовниками

В наш час велика увага приділяється обліку операцій з покупцями та замовниками, а також контролю за дебіторською заборгованістю, оскільки своєчасне погашення боргів істотно впливає на фінансові результати підприємства.

Фінансова стійкість будь-якого підприємства, що виробляє продукцію, виконує роботи, надає послуги, визначається платоспроможністю його покупців та замовників, тобто здатністю підприємства своєчасно і в повному обсязі отримувати плату за товари, відправлені покупцям або виконані роботи чи наданні послуги замовникам. У зв'язку з цим основне місце в роботі з контрагентами повинно бути відведене контролю за станом дебіторської заборгованості.

У сфері горизонтальних відносин з партнерами і контрагентами дебіторська заборгованість утворюється у межах виконання договірних зобов'язань, в яких дане підприємство виступає в якості особи-кредитора, що володіє майновим правом вимоги до іншої сторони зобов'язання – боржника (дебітора). У сфері вертикальних відносин дебіторська заборгованість виникає тоді, коли в силу якихось підстав органи держави або місцевого самоврядування зобов'язані провести певні компенсаційні виплати даного підприємства [57, с. 181].

Дебіторська заборгованість – це сума боргів, котра надходить підприємству від фізичних або юридичних осіб. Збільшення заборгованості розуміє під собою вилучення засобів із обороту. Невчасне погашення заборгованості стає причиною безперервної кризи: збільшення заборгованості по комерційному кредиту спричиняє зростання попиту на

короткострокові позики, скорочення їх пропозицій збільшення їх вартості. Відповідний процес відбувається із непрямыми втратами доходу організації, а саме:

- чим довготриваліший період погашення заборгованості, тим менший дохід від засобів, вкладених у неї, що має вплив на оборотність дебіторської заборгованості;
- підтримання відповідного рівня дебіторської заборгованості пов'язане із витратами, отже дебіторська заборгованість є одним із активів підприємства, для котрого необхідне відповідне джерело [11].

В економічному тлумаченні дебіторська заборгованість – це активи; із юридичної сторони до дебіторської заборгованості необхідно підходити як до права продавця отримати оплату за надану продукцію. Для забезпечення необхідних умов керування майном організації потрібно поєднати економічний підхід із юридичним до розуміння дебіторської заборгованості. Але разом із цим увагу слід звертати не на класифікацію заборгованості як на ту, котра належить економіці, а вміти розрізняти в господарській операції економічний та юридичний зміст [11].

Ф. Ф. Бутинець трактує «поняття дебіторської заборгованості як суму заборгованостей підприємств на певну дату» [7].

О. В. Лишиленко під дебіторською заборгованістю розуміє «матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства» [25].

О. М. Кияшко пропонує «тлумачити дебіторську заборгованість як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор може вимагати відшкодувати» [19].

О. Ю. Закревська пропонує «напрями удосконалення визначення поняття «дебіторська заборгованість» - сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг, безпосередньо боржнику, та не є фінансовим активом, призначеним для продажу» [16].

Однозначного визначення дебіторської заборгованості в дослідженнях вчених не існує, М. М. Чорнобривець визначила «основні підходи до трактування цього поняття:

- як сума фінансових зобов'язань чи грошового боргу, що підлягають погашенню;
- як вкладення грошових коштів в оборотні активи або як кошти у розрахунках;
- як сума боргів юридичних та фізичних осіб підприємству;
- права на повернення боргу, боргові вимоги;
- як сума заборгованості дебіторів на певну дату» [57, с. 181].

Отже, дебіторська заборгованість - це сума зобов'язань контрагентів перед підприємством за придбані товари, виконані роботи, надані послуги. Іншими словами, дебіторська заборгованість - це сума грошових коштів, що належить покупцям або замовникам іншого суб'єкта господарювання за товари, роботи або послуги, що постачаються або використовуються в кредит, але ще не оплачені покупцями та замовниками.

Виникнення дебіторської заборгованості обумовлене договірними відносинами між суб'єктами господарювання, внаслідок яких під час передачі права власності на роботи, товари, послуги та моменти їх оплати не збігаються.

Економічна сутність дебіторської заборгованості полягає в тому, що вона є чистим відхиленням фінансових ресурсів підприємства від його обороту, іммобілізацією коштів підприємства на користь третіх осіб. В ідеалі підприємство не повинно допускати виникнення дебіторської заборгованості. Але в реальній діяльності підприємства такого положення домогтися неможливо, оскільки об'єктивною основою її виникнення є прийнята на практиці система розрахунків зобов'язань. Дебіторська заборгованість за своєю економічною сутністю є абстрактними коштами, які повинні контрагенти за роботи, товари, послуги, отримані на умовах відстрочених платежів (товарний кредит).

Здебільшого причиною зростання дебіторської заборгованості є відсутність коштів на розрахункових рахунках підприємств в основному через неплатежі за поставлену ними готову продукцію, виконані роботи чи надані послуги. До основних причин виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві можна віднести:

1. Невідповідність обсягу грошової маси, що знаходиться в обігу, вартісному обсягу продукції, що випускається, надаваних послуг і платежів у бюджетній сфері;
2. Низьку платіжну дисципліну покупців і загальний економічний стан галузей, до яких вони відносяться;
3. Брак коштів у клієнта або зниження рівня його платоспроможності.
4. Порушення розрахунково-платіжної дисципліни контрагентами;
5. Зниження інвестиційних накопичень та інших залишків грошових коштів у підприємства;
6. Значне випередження процентних банківських ставок у порівнянні з темпами інфляції (у кілька разів) і практична недоступність отримання кредитів, особливо довгострокових, для більшості підприємств;
7. Відволікання платіжних засобів для закупівлі валюти і подальше знецінювання гривні;
8. Нерозвиненість практики факторингу;
9. Недосконала політика стягнення дебіторської заборгованості;
10. Недосконалість якості аналізу дебіторської заборгованості і послідовності у використанні його результатів [57, с. 183].

Ми згодні з думкою В. О. Ганусич та І. В. Гурської «...Криза неплатежів проявляється у вигляді ланцюгової реакції, коли невчасно погашена дебіторська заборгованість погіршує платоспроможність підприємства, і воно не може розрахуватися зі своїми кредиторами. Суб'єкти, яким боргує таке підприємство так само опиняються в скрутному фінансовому становищі і в свою чергу невчасно оплачують свої борги.

Ключем до подолання такої ситуації є підвищення платоспроможності окремих підприємств. Шляхом до цього може стати ефективна інтегрована система обліку та управління дебіторською заборгованістю. Превентивні, поточні та заключні заходи повинні спрямовуватися не тільки на своєчасне погашення дебіторської заборгованості, але і на недопущення виникнення сумнівної заборгованості. Це досягається шляхом організації превентивних заходів по вивченню платоспроможності дебіторів, обумовлення в контракті індивідуальних умов оплати (для надійних дебіторів вони можуть бути більш ліберальними, для ненадійних – жорсткими), використання прогресивних методів розрахунку відрахувань до резерву сумнівних боргів на підставі вивчення портфеля дебіторської заборгованості» [9].

З метою запобігання втрат і визнання підприємства неплатоспроможним, кожен господарюючий суб'єкт повинен прагнути до якнайбільшого скорочення дебіторської заборгованості.

Для організації обліку та аналізу операцій з покупцями та замовниками важливе місце займає класифікація дебіторської заборгованості.

Багато економістів, таких як М. Д. Білик, Т. М. Малькова, Н. М. Новікова, Ф. Ф. Бутинець, Н. М. Лисенко та інші займалися класифікацією дебіторської заборгованості. Проте, серед вчених немає єдиної точки зору.

Дебіторська заборгованість може класифікуватися за різними ознаками. Однак, при наявності різних класифікаційних ознак, дебіторська заборгованість найчастіше класифікується за однією певною ознакою в межах рахунків відповідно до «Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» [17].

Дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- за контрагентами;
- зв'язок із нормальним операційним циклом та терміном погашення;
- об'єкти, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів;
- платоспроможність кредитора.

Важливе значення має класифікація дебіторської заборгованості за контрагентами. Чинним планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено поділ дебіторської заборгованості на заборгованість вітчизняних та іноземних постачальників. Однак, для правильної оцінки фінансового стану підприємства необхідно здійснювати деталізований аналітичний облік дебіторської заборгованості, що стало можливим при запровадженні комп'ютеризованого обліку. Саме останній дасть змогу правильно оцінити фінансовий стан і стати базою для ефективного управління дебіторською заборгованістю [4, с.30].

Обов'язковим є розподіл дебіторської заборгованості, який фіксується поточним П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [34] на довгострокову та поточну дебіторську заборгованість, який залежить від нормального операційного циклу і терміну погашення заборгованості.

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Дебіторську заборгованість також класифікують за видами залежно від об'єктів, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів (рис.1).

Важливим для цілей управління є класифікація дебіторської заборгованості залежно від платоспроможності дебіторів. За цією характеристикою, відповідно до Стандарту, вона поділяється на сумнівну та безнадійну. Сумнівна дебіторська заборгованість визначається якщо існує невпевненість у її погашенні боржником. Дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість (підстава) щодо неповернення її боржником або за якою минув строк позовної давності вважається безнадійною [53].

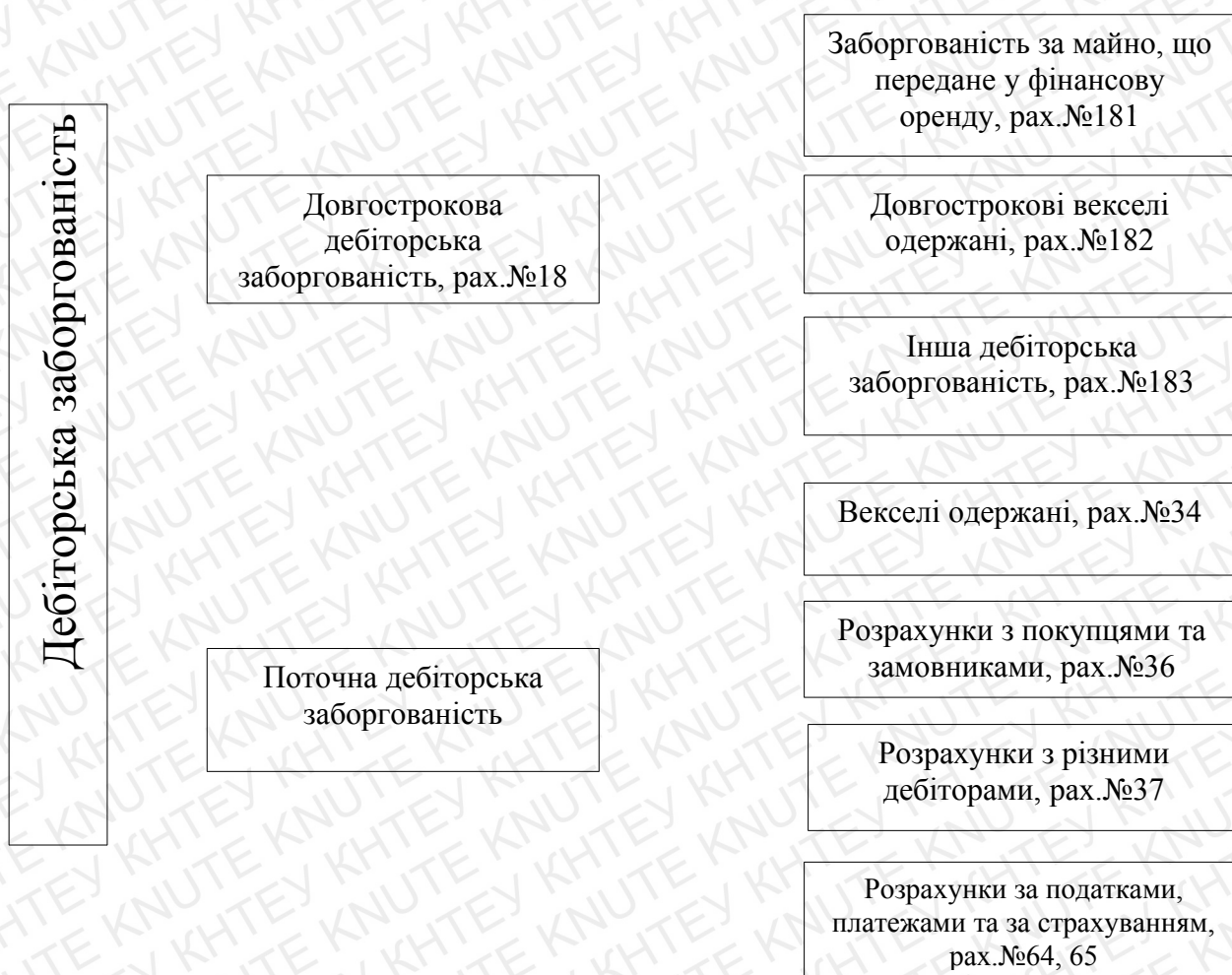

Рис.1 Класифікація дебіторської заборгованості за основними її видами [58]

На думку М. Д. Білик, «усю дебіторську заборгованість доцільно умовно поділити на допустиму і невиправдану, що має велике значення в управлінні. Допустима дебіторська заборгованість не є наслідком недоліків у господарській діяльності підприємства й виникає в результаті застосовуваних форм розрахунків за товари і послуги. Невиправдана з'являється через недоліки в господарській діяльності підприємства: наприклад, при виявленні недостач, розкрадань товарно-матеріальних цінностей і коштів» [4].

Т. О. Шматковська та С. В. Колодій вважають «за доцільне поділяти дебіторську заборгованість за реальним строком погашення на: термінову, прострочену і відстрочену, що знаходить часткове відображення на відповідних аналітичних рахунках обліку, де контролюється термін

виконання договірних зобов'язань». Також «слід окремо виділяти заборгованість забезпечену і незабезпечену. Така класифікація надає можливість розкрити економічну сутність різних видів дебіторської заборгованості й надасть змогу глибше провести фінансовий аналіз – основу для прийняття вдалих управлінських рішень» [59, с.114].

На думку О. Єлісеєвої, В. Гуня, В. Белозерцева «корисним є розподіл дебіторської заборгованості на монетарну й немонетарну. В періоди часу, що характеризуються високими темпами інфляції, більш сприятливим її видом для підприємства буде немонетарна дебіторська заборгованість. Найбільш важливий вид немонетарної дебіторської заборгованості є той, що виникає при перерахунку авансових платежів постачальникам продукції, товарів, робіт або послуг, він же має найбільшу питому вагу в немонетарному виді дебіторської заборгованості» [15, с.69].

Певного алгоритму чи схеми за якими б можна було класифікувати види дебіторської заборгованості не існує, адже, кожна зацікавлена особа вирішує дане питання по своєму, відповідно і класифікує дані даний вид заборгованості, в тому світлі, в якому бачить його особа підприємця. Виходячи з цього здійснюваний аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок про наявність різних класифікаційних ознак дебіторської заборгованості. Водночас необхідно зазначити, що класифікація дебіторської заборгованості здійснюється обліковцями суто в межах рахунків, передбачених Планом рахунків, або ж лише за однією певною ознакою [14].

На рис. 1.2 відображено групування дебіторської заборгованості за різними класифікаційними ознаками.

Дебіторська заборгованість

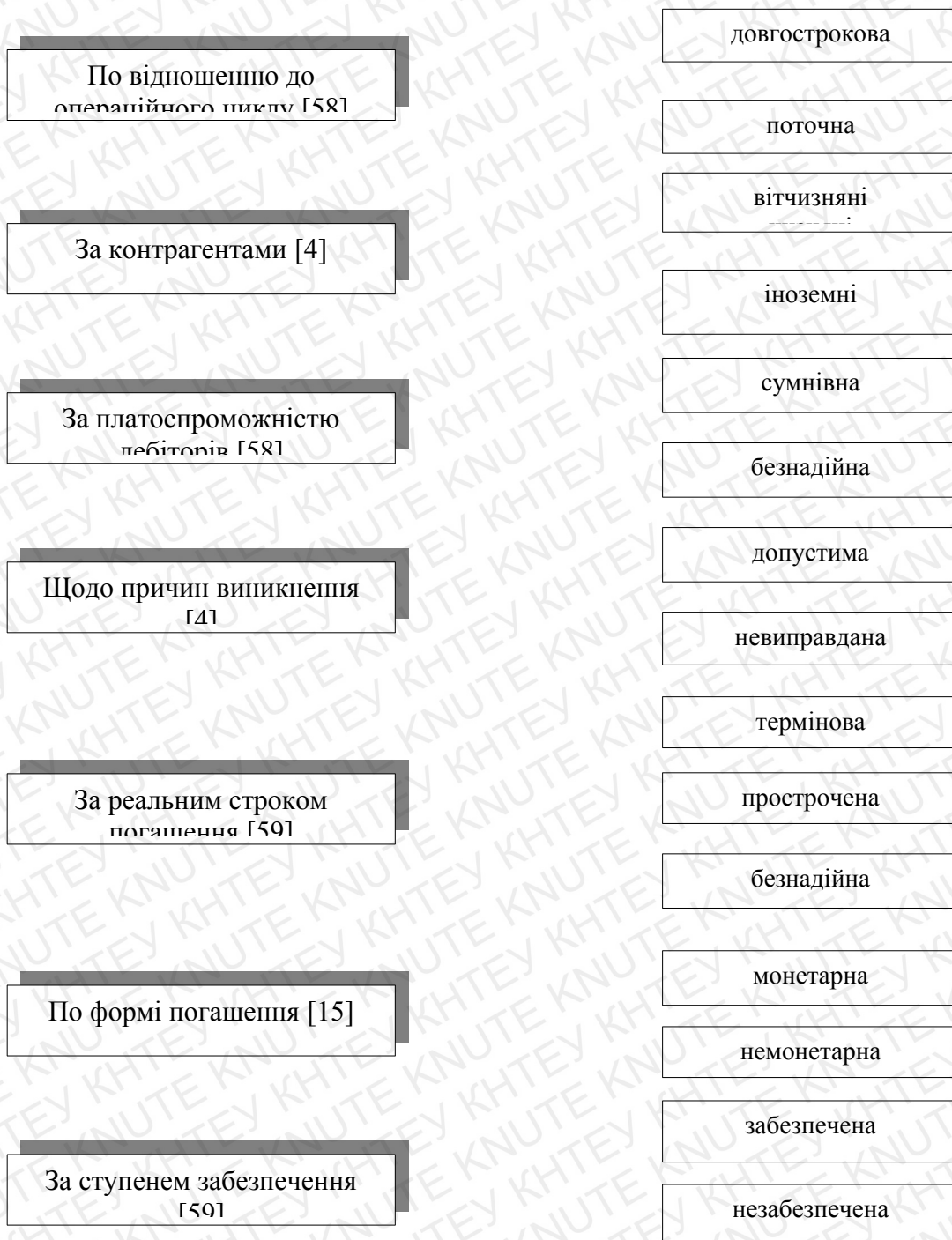

Рис.1.2 Класифікація дебіторської заборгованості на основі літературних джерел [4, 15, 58, 59]

Таким чином, підводячи підсумки наукових праць дослідників з питання економічної сутності операцій з покупцями та замовниками пропонуємо розглядати дебіторську заборгованість як важливий показник фінансового стану підприємства, що вказує на суму заборгованості на

користь підприємства на певний термін за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям та замовникам, а також як суму авансу для постачальників, щодо яких у підприємства з'являється майнове документально підтверджене право вимоги оплати боргу.

Однією з причин виникнення дебіторської заборгованості з позиції боржника є можливість тимчасового використання коштів у своїй господарській діяльності. З позиції того самого кредитора дебіторська заборгованість є основою для розширення ринку збуту своєї продукції, робіт, послуг. Тим не менш, значне зростання дебіторської заборгованості негативно позначається не тільки на його фінансовому стані, а й суттєво впливає на фінансові результати підприємства.

Класифікація дебіторської заборгованості в сучасних умовах ринкової економіки відіграє важливу роль в ефективності господарської діяльності організації, сприяє покращенню діагностики заборгованості підприємства. Дебіторська заборгованість обліковується у бухгалтерському обліку за різними ознаками класифікації відповідно до чинних нормативно-правових актів.

1.2. Огляд та аналіз нормативної бази і спеціальної літератури з обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками

Правову основу формування інформації про дебіторську заборгованість регулюють закони України, постанови Кабінету Міністрів, накази міністерств, відомств, Державної фіскальної служби та Національного банку України. Оскільки дебіторська заборгованість є частиною активів підприємства та впливає на визначення реального фінансового стану компанії, то управління нею як складової оборотних та необоротних активів є одним з найважливіших та складних елементів [48].

Саме тому перелік нормативних актів, що регулюють облік та аудит дебіторської заборгованості, ми відображаємо з урахуванням цих рівнів як наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Нормативні документи, що регулюють облік та аналіз дебіторської заборгованості

Рівень регламентації	Назва нормативного документа
1	2
Перший рівень	Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [33]
	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [56]
	Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV [4]
	Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII [47]
	Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 р. № 2343-XII [41]
	Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. № 3125-XII [39]
	Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу» від 26.01.1993 р. № 2939-XII [42]
Другий рівень	Постанова КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» від 02.02.2011 р. № 98 [51]
	Постанова КМУ «Про результати суцільної інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості і заходи щодо її скорочення» від 29.04.1999 р. № 750 [49]
Третій рівень	Н(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. №73 [44]
	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» від 08.10.1999 р. №237 [34]
	П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» від 30.11.2001 №559 [35]
	П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів» від 24.12.2004 р. № 817 [36]
	МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» [29]
	МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [30]
	МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» [31]

Продовження таблиці 1.1

1	2
Четвертий рівень	Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 31.11.1999 р. № 291 [17]
	Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку від 24.05.1995 р. № 88 [45]
	Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань від 02.09.2014 р. № 879 [46]
П'ятий рівень	Організаційні положення суб'єктів господарювання

Нормативні документи першого рівня регулювання мають велике значення, оскільки їм надається першочергове завдання у вирішенні проблемних питань, вони переважають над іншими нормативними документами.

У регулюванні відносин, які утворюються в процесі взаємодії підприємства з покупцями та замовниками, головна роль відводиться Цивільному кодексу України [56], який містить спеціальну главу, присвячену загальним положенням щодо надання послуг, встановлює положення щодо контрактів такого типу. Сторонами за договором про надання послуг є виконавець та замовник. Виконавець зобов'язується, за дорученням замовника, надавати послугу, яка споживається під час здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується сплатити зазначену послугу виконавцю. Виконавець повинен особисто надавати цю послугу; право залучати іншу особу до договору виконавець може лише тоді, коли це передбачено договором. Особливістю договору є те, що виконавцем компенсує збитки, спричинені невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг.

Дуже складне питання в обліку дебіторської заборгованості - це питання безнадійної дебіторської заборгованості, яка може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану боржника, що є досить актуальним у сучасних умовах. Це питання наведено нормою Податкового кодексу України (далі - ПКУ), яка надає визначення безнадійної дебіторської

заборгованості, визначає особливості покриття цього типу заборгованості у банках та небанківських фінансових установах [33]. П(С)БО та ПКУ дають різні визначення терміну «безнадійна дебіторська заборгованість», але її суть полягає в самій назві: немає надії на погашення. Крім того, Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері збору податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків і зборів, що справляються в Україні, а також порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, повноваження органів влади, повноваження та обов'язки їх посадових осіб при здійсненні податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [33].

Фундаментом ведення бухгалтерського обліку є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [40]. Він визначає правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. Цей закон також визначає таке поняття як «зобов'язання». Відповідно до цього закону підприємство самостійно визначає облікову політику, яка відображає основні принципи обліку відповідних об'єктів [40].

Питання регулювання відносин між покупцями, замовниками та продавцями охоплюється Законом України «Про захист прав споживачів». Він регулює відносини між споживачами товарів, робіт, послуг та виробниками, виконавцями, продавцями різних форм власності, встановлює права споживачів та визначає механізм реалізації державного захисту їх прав. Цей закон визначає такі терміни:

- споживач – громадянин, який набуває, замовляє, використовує або хоче набути, або замовити товари (роботи, послуги) для власних потреб;
- виконавець – підприємство, установа, організація або підприємець, що реалізують товари згідно договору купівлі-продажу;

– договір – усна або письмова домовленість між споживачем та продавцем про якість, термін, ціну і інші умови, за якими здійснюється купівля-продаж роботи або послуги;

– термін дії – термін, встановлений виробником товару, під час якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники товару при дотриманні певних умов зберігання повинні відповідати вимогам нормативних документів [47].

Дане питання також розглядається в Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [41]. Закон передбачає, що мирова угода – це домовленість між боржником та кредитором (групою кредиторів) про відстрочку та (або) розстрочку платежів або припинення зобов'язання за угодою сторін. Крім того, передбачено, що мирова угода може бути укладена на будь-якому етапі процедури банкрутства [41].

Питання контролю як державного, так і незалежного дебіторської заборгованості регулюється двома законами:

1. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [39] визначає основні принципи проведення аудиторської діяльності в Україні та напрямки створення незалежної системи фінансового контролю для захисту інтересів власників. Положення цього закону діють на території України та поширюються на всі суб'єкти господарювання незалежно від форми власності та виду діяльності;

2. Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» [42] визначає порядок здійснення державного фінансового контролю за використанням та збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів.

Другий рівень регламентації регулює питання відрядження, відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, форми статистичної звітності з дебіторської заборгованості. А саме в Постанові КМУ «Про суми та склад витрат на відрядження державних

службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів» зазначений порядок фінансування відрядження, норми відшкодування витрат, порядок забезпечення коштами працівників, термін відрядження [51].

Основою ведення обліку дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [34]. Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Згідно з ним, дебіторами є юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Тобто стандарт висвітлює інформацію щодо порядку визнання, оцінки, класифікації дебіторської заборгованості, визначення безнадійної дебіторської заборгованості, запропоновані пропозиції альтернативних варіантів розрахунку резерву сумнівних боргів [34].

Також питання дебіторської заборгованості висвітлено в П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [35], де вказано, що дебіторська заборгованість, не призначена для перепродажу – це дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу. Дебіторська заборгованість визначається, як фінансовий актив, а саме контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства. Також зауважимо, що згідно П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» суму витрат від зменшення корисності фінансового активу визначають як різницю між його балансовою та теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з

визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду. При цьому згідно даного П(С)БО методи формування резерву сумнівних боргів не передбачені.

На відміну від українських стандартів, міжнародна практика не передбачає єдиного МСБО, який б регулював облік дебіторської заборгованості.

МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» [29] визначає дебіторську заборгованість як фінансовий актив.

МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [30] визначає дебіторську заборгованість як фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства. За даним стандартом позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи з фіксованими платежами або платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку.

Згідно МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [30] зменшення корисності фінансових активів або групи фінансових активів визначається лише за наявності об'єктивних свідчень про зменшення корисності внаслідок події (або подій). Зменшення корисності активів може спричинити не одна подія, а акумульований вплив одразу декількох. При наявності таких даних МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» вимагає від бухгалтера - розрахувати суму активу чи групи активів, що відшкодовуються, і визнати в балансі суму збитку від знецінення. Згідно з МСБО 39 підприємство має оцінювати, чи є об'єктивне свідчення того, що корисність фінансового активу або групи фінансових активів може зменшитися на кожну дату балансу, а П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів» [36] регламентує оцінку ознаки можливого зменшення корисності активу тільки на дату річного балансу, що значно зменшує не тільки оперативність інформації, а й призводить до викривлення показників фінансової звітності. Для оцінки зменшення корисності дебіторської заборгованості міжнародний стандарт 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» містить більший обсяг необхідної інформації (порівняно з

національним стандартом бухгалтерського обліку 28 «Зменшення корисності активів»), якою має можливість керуватися бухгалтер для прийняття однозначних та вірних рішень.

Згідно з міжнародними стандартами сумою збитку від зменшення корисності дебіторської заборгованості визнається різниця між балансовою вартістю активу та теперішньою вартістю майбутніх грошових потоків, дисконтованих за первісною діючою ставкою відсотка фінансового інструменту (сумою очікуваного відшкодування). При цьому, грошові потоки, пов'язані з короткостроковою дебіторською заборгованістю, як правило, не дисконтуються. Згідно з міжнародними стандартами, балансову вартість активу слід зменшити до його оціненої суми очікуваного відшкодування (прямо або застосовуючи рахунок резервів) [2].

Наступними документами є План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція №291 про його застосування встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності підприємства. Згідно до Інструкції №291 для обліку дебіторської заборгованості призначені рахунки 1, 3 класів [17].

Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку встановлює порядок створення, прийняття та відображення у бухгалтерському обліку, а також зберігання первинних документів, бухгалтерських реєстрів, бухгалтерської звітності підприємствами, їх об'єднаннями та організаціями (крім банків) [45].

Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02 вересня 2014 року № 879, визначає порядок інвентаризації активів та зобов'язань та складання його результатів. Це положення застосовується юридичними особами, створеними відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-

правових форм та форм власності, а також представництвами іноземних суб'єктів господарювання [46].

Досить важливого значення в обліку та аналізі дебіторської та кредиторської заборгованостей набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», оскільки охоплює всі елементи, пов'язані з веденням бухгалтерського обліку, специфічним для даного підприємства, тобто облікова політика визначає, яка альтернатива із запропонованих П(С)БО, була обрана та має застосовуватися на практиці.

Ми розглянули та проаналізували нормативні документи, що регулюють облік та аналіз дебіторської заборгованості, а тепер перейдемо до огляду спеціальної літератури, що стосується організації обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Спеціальна література з обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками

Автори	Короткий зміст	Використання для організації обліку, оподаткування та аналізу
1	2	3
Чорнобрівець М. М. [57]	Досліджено існуючі підходи до визначення дебіторської заборгованості	Для визначення основних підходів до трактування поняття «дебіторська заборгованість»
Адамішин М. В. [1]	Досліджено класифікацію дебіторської заборгованості	Класифікація дебіторської заборгованості
Закревська О.Ю. [16]	Виявлення проблемних питань щодо бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у торговельних підприємствах	Напрями удосконалення визначення поняття «дебіторська заборгованість»
Кияшко О.М. [19]	Практичні рекомендації з удосконалення обліку і аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством	Забезпечить підвищення аналітичності облікової інформації та сприятиме оптимальному кругообігу коштів

Продовження табл.1.2

1	2	3
Євлаш Т.О. [14]	Здійснено аналіз існуючих методик класифікації дебіторської заборгованості	Для визначення класифікації дебіторської заборгованості
Дідоренко Т.В. [13]	Облік розрахунків з покупцями та замовниками	Для організації обліку операцій з покупцями та замовниками
Сук Л.К., Сук П.Л. [58]	Особливості ведення фінансового обліку на підприємствах	Для відображення в обліку операцій з покупцями та замовниками
Акімова Н. С., Топоркова О. В., Євлаш Т. О., Говоруха О. О. [2]	Удосконалення обліку та аналізу дебіторської заборгованості на підприємствах оптової торгівлі	Для організації синтетичного та аналітичного обліку
Проскуріна Н. М. [50]	Розглянуто нормативні вимоги щодо нарахування резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку	Для нарахування резерву сумнівних боргів
Макара О. В., Сафарова А. Т., Музика Ю. С.[26]	Розглянуто теоретичні основи фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва	Для узагальнення у фінансовій звітності інформації про дебіторську заборгованість
Копанчук К.В. [22]	Розглянуто методику аналізу дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги як основу аналізу розрахунків з покупцями та замовниками на підприємстві	Для проведення аналізу дебіторської заборгованості

Отже, перелік нормативно-законодавчих документів з обліку та аналізу дебіторської заборгованості та спеціальної літератури з обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками за наведеними вище документами та літературою не закінчується, а має велике продовження. І вміння орієнтуватися між різними нормативно-правових актів, що іноді суперечать один одному, допомагає організовувати бухгалтерський облік на відповідному рівні, а також здійснювати своєчасний аналіз дебіторської заборгованості. Такі заходи допоможуть підвищити ефективність прийнятих управлінських рішень на підприємстві.

1.3. Передумови організації та методики обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками у ТОВ «РАТУШЕНКО»

Товариство з обмеженою відповідальністю «РАТУШЕНКО» створено 27 січня 2011 року з метою насичення ринку товарів, робіт та послуг, одержання прибутку. Товариство керується в своїй діяльності Конституцією України та Законами України «Про господарські товариства», «Про зовнішньоекономічну діяльність», Цивільним та Господарським кодексами України, іншими чинними законодавчими актами України, а також Статутом (Додаток А).

ТОВ «РАТУШЕНКО» є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, круглу печатку зі своїм найменуванням, штампи, фірмовий знак, фірмові бланки, інші необхідні реквізити, поточний (розрахунковий), валютний та інші рахунки в установах банків.

Предметом діяльності товариства є здійснення підприємницької діяльності, виробництво товарів, надання послуг українським і іноземним юридичним і фізичним особам.

Основними напрямками діяльності даного підприємства є:

- Оптова торгівля напоями;
- Оптова та роздрібна торгівля напоями, тютюновими виробами та продуктами харчування;
- Посередництво в торгівлі товарами широкого асортименту;
- Посередництво в торгівлі напоями, тютюновими виробами та продуктами харчування;
- Оптова та роздрібна торгівля алкогольними напоями;
- Реалізація продукції виробничо-технічного призначення, товарів народного споживання (у т.ч. електронна комерція);
- Надання послуг з перевезення вантажів, діяльність автомобільного вантажного транспорту;
- Технічне обслуговування та ремонт автомобілів;

- Оптова та роздрібна торгівля товарами широкого асортименту;
- Надання комерційних та консультаційних послуг.

Управління підприємством ТОВ «РАТУШЕНКО» здійснюється наступним чином. Очолює підприємство Директор, який призначено засновником, йому підпорядковуються комерційний директор, бухгалтерія на чолі з головним бухгалтером та відділ кадрів. Бухгалтерії підпорядковуються склади. Комерційний директор керує відділами: торговий відділ; відділ маркетингу; відділ реклами.

Загальну схему управління підприємством ТОВ «РАТУШЕНКО» наведено на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Організаційна структура ТОВ «РАТУШЕНКО»

Проаналізуємо основні техніко-економічні показники діяльності ТОВ «РАТУШЕНКО» протягом 2012-2016 роки (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Техніко-економічні показники діяльності ТОВ «РАТУШЕНКО»
протягом 2012-2016 років**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення, +/-	Відносне відхилення, %
	2012	2013	2014	2015	2016		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.	22177,6	51718,1	47918,9	64255,6	62676,2	40498,6	182,6
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	14005,0	45349,7	51470,9	56471,9	56712,3	42707,3	304,9
Всього доходів, тис. грн.	22631,4	52319,0	48694,3	64963,8	63240,2	40608,8	179,4
Всього витрат, тис. грн.	21215,1	52336,1	48807,0	64963,4	68377,0	47161,9	222,3
Чистий прибуток, тис. грн.	1416,3	-17,1	-112,7	0,4	-5136,8	-6553,1	-462,7
Кількість промислово-виробничого персоналу, осіб	50	54	85	86	91	41	82,0
Продуктивність праці, тис. грн./особу	443,6	957,7	563,8	706,1	688,7	245,1	55,3
Необоротні активи, тис. грн.	8867,2	5987,6	7773,0	6405,0	6775,0	-2091,7	-23,6
Оборотні активи, тис. грн.	18449,9	16382,7	20101,1	21309,7	22254,9	3805,0	20,6
Вартість активів, тис. грн.	27317,1	22370,3	27874,1	27714,7	29030,4	1713,3	6,3
Власний капітал, тис. грн.	9424,1	6568,8	5634,0	3393,0	-1743,8	-11167,9	-118,5
Довгострокові зобов'язання та забезпечення, тис. грн.	14,4	11,0	7,0	8,5	-8,5	-22,9	-159,0
Поточні зобов'язання та забезпечення, тис. грн.	17878,6	15790,5	22233,1	24313,2	30782,7	12904,1	72,2

Провівши аналіз основних техніко-економічних показників ТОВ «РАТУШЕНКО» можна зробити висновок, що протягом останніх п'яти років

спостерігається зменшення чистого прибутку на 6553,1 тис. грн. або на 462,7% за рахунок зростання витрат на 47161,9 тис. грн. або на 222,3%. В той же час протилежна динаміка спостерігається з показником чистого доходу (виручки) від реалізації продукції та собівартості реалізованої продукції. Дані показники зросли на 40498,6 тис. грн. або на 182,6% та на 42707,3 тис. грн. або на 304,9% відповідно. Продуктивність праці на даному підприємстві зросла на 245,1 тис. грн./ос. або на 55,3% за рахунок зростання чистого доходу (виручки) від реалізації продукції та кількості промислово-виробничого персоналу на 41 ос. або на 82%.

Вартість активів протягом 2012-2016 років зросла на 1713,3 тис. грн. або на 6,3% за рахунок зростання оборотних активів на 3805 тис. грн. або на 20,6% та зменшення необоротних активів – на 2091,7 тис. грн. або на 23,6%. В свою чергу, пасиви зросли за рахунок зростання поточних зобов'язань та забезпечень на 12904,1 тис. грн. або на 72,2% та зменшення власного капіталу та довгострокових зобов'язань та забезпечень на 11167,9 тис. грн. або на 117,5% та на 22,9 тис. грн. або на 159% відповідно.

Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві ТОВ «РАТУШЕНКО» належать до компетенції його власника, або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник або уповноважений орган (посадова особа), який здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів.

Організація і ведення бухгалтерського обліку на підприємстві ТОВ «РАТУШЕНКО» регулюються законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, які являють собою нормативно-правові акти,

затверджені Міністерством фінансів України, що визначають принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам.

На ТОВ «РАТУШЕНКО» структура облікового апарату має наступний вигляд (рис. 1.4).

Структура бухгалтерії ТОВ «РАТУШЕНКО» складається з наступних відділів та облікових груп:

- група обліку основних засобів;
- група обліку виробничих запасів;
- група обліку розрахункових і касових операцій;
- група обліку матеріальних витрат і калькуляції собівартості;
- група зведеного обліку.

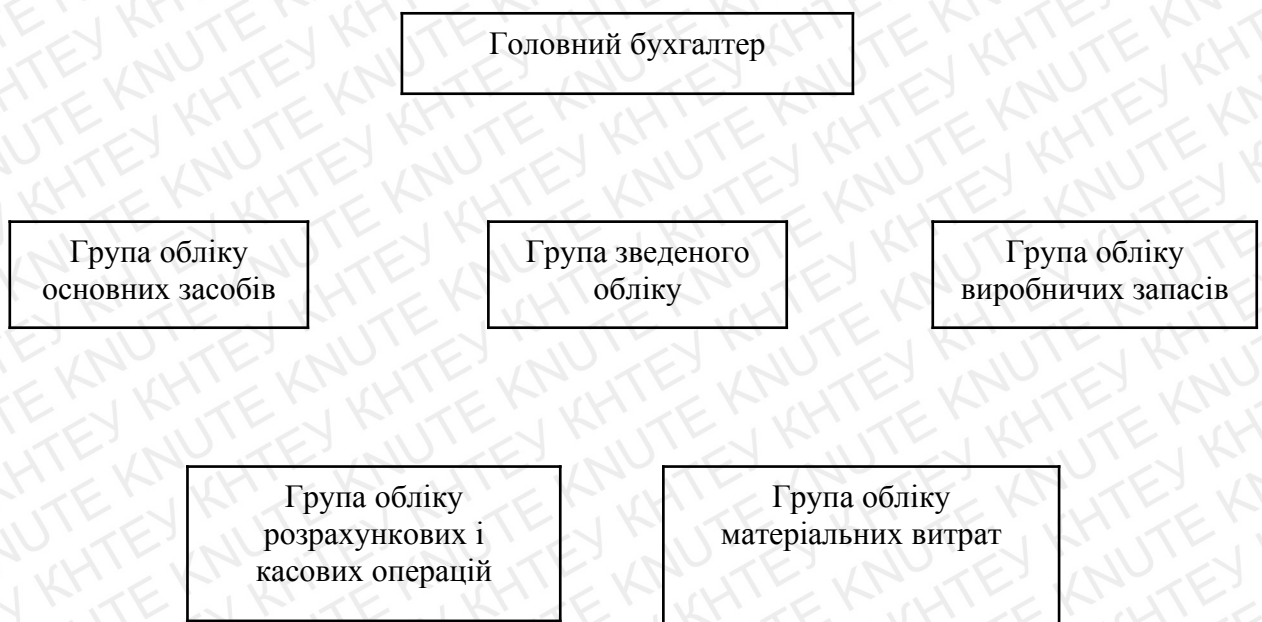

Рис. 1.4. Структура бухгалтерії ТОВ «РАТУШЕНКО»

Групою обліку основних засобів ведеться облік основних засобів та нематеріальних активів ТОВ «РАТУШЕНКО». До обов'язків обліковців цієї групи входить: синтетичний та аналітичний облік основних засобів; облік нематеріальних активів; нарахування та облік зносу (амортизації) основних

засобів та нематеріальних активів; аналіз ефективності використання основних фондів підприємства.

Групою обліку виробничих запасів ведеться синтетичний та аналітичний облік запасів сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів, інших матеріалів, призначених для споживання в ході нормального операційного циклу. Крім того, до обов'язків цієї облікової групи входить синтетичний та аналітичний облік запасів готової продукції на складі та контроль за витрачанням матеріалів.

Група обліку розрахункових і касових операцій призначена для ведення обліку заробітної плати, безпосереднє здійснення обліку розрахунків з покупцями і постачальниками та обліку касових операцій ТОВ «РАТУШЕНКО». Крім того, цією обліковою групою здійснюється аналітичний та синтетичний облік дебіторської та кредиторської заборгованості та розраховується резерв сумнівних боргів.

Група обліку матеріальних витрат здійснює обробку та групування інформації щодо витрат ТОВ «РАТУШЕНКО» відповідно до економічних елементів. Цим обліковим підрозділом також здійснюється структурний аналіз собівартості продукції та контролюються відхилення від запланованих нормативів.

Група зведеного обліку здійснює зведення усієї облікової інформації щодо діяльності ТОВ «РАТУШЕНКО», визначає фінансові результати та складає статистичну і фінансову звітність. Ця група також здійснює загальний аналіз ефективності господарської діяльності підприємства та контролює виконання виробничих планів та нормативів.

Структура та штатна чисельність підприємства ТОВ «РАТУШЕНКО», в тому числі і бухгалтерії, затверджується відповідно до Статуту підприємства власником або уповноваженим органом управління. Бухгалтерія ТОВ «РАТУШЕНКО» є самостійним структурним підрозділом апарату управління, який здійснює бухгалтерський облік господарської

діяльності підприємства. Вона тісно пов'язана зі всіма службами, відділами і виробничими підрозділами підприємства, одержує від них потрібну для обліку та контролю документацію і надає їм економічну інформацію.

Бухгалтер (головний бухгалтер) ТОВ «РАТУШЕНКО» у своїй роботі керується посадовою інструкцією (Додаток Б) та виступає особою, яка пов'язана з підприємством трудовими взаємовідносинами. Він уповноважений діяти від імені підприємства, в тому числі підписувати фінансову звітність, складену від імені підприємства.

Організація бухгалтерської служби на ТОВ «РАТУШЕНКО» передбачає визначення прав та обов'язків головного бухгалтера, визначає побудову бухгалтерської служби на підприємстві, її місце в системі управління та взаємодію з іншими підрозділами підприємства. Організація бухгалтерської служби залежить від структури управління, розмірів діяльності підприємства.

Функції бухгалтерії регламентуються посадовими інструкціями, які розробляються головним бухгалтером та призначені для конкретних виконавців. Головний бухгалтер призначається або звільняється з посади керівником і підлеглий безпосередньо йому. Він несе відповідальність за дотримання загальних методологічних принципів бухгалтерського обліку, забезпечення контролю і відображення на рахунках бухгалтерського обліку усіх фактів господарського життя, надання оперативної інформації, складання у встановлені терміни бухгалтерської звітності.

Головний бухгалтер ТОВ «РАТУШЕНКО» не приймає до виконання і оформлення документи по операціях, які суперечать законодавству і порушують фінансову та договірну дисципліну. Бухгалтерський облік на підприємстві ТОВ «РАТУШЕНКО» ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації.

Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій ТОВ «РАТУШЕНКО» є первинні документи, які фіксують факти здійснення господарських операцій. Для складання фінансової звітності у відповідності

до діючих нормативних актів та надання її користувачам керівництво підприємства формує облікову політику: обирає принципи, методи і процедури обліку таким чином, щоб достовірно відобразити фінансовий стан і результати діяльності підприємства та забезпечити зіставність показників фінансових звітів.

ТОВ «РАТУШЕНКО» забезпечує незмінність облікової політики протягом всієї господарської діяльності. Зміна облікової політики підприємства може відбуватись у передбачених законодавством випадках. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита в Примітках до фінансової звітності.

Облікова політика підприємства переглядається щороку та затверджується відповідним наказом керівника підприємства. Наказ про облікову політику є одним з перших документів, які використовуються податковою інспекцією, аудиторськими фірмами та іншими відповідними службами при перевірці діяльності підприємства. При відсутності належним чином оформленого та затвердженого Наказу про облікову політику контролюючий орган може визнати недостовірним баланс. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та облікової політики на підприємстві належить до компетенції власника. У випадку управління підприємства найманим управлінцем (менеджером) власнику необхідно делегувати керівнику свої повноваження (загальними зборами, наказом власника тощо). Лише в такому разі юридична чинність наказу не викликає сумнівів.

Наказ про облікову політику ТОВ «РАТУШЕНКО» містить 3 розділи. У першому розділі наказу (розпорядження) відображаються: нормативна база, що регулює методологію, техніку та організацію ведення бухгалтерського обліку та складання звітності (вказують перелік основних документів, якими необхідно керуватися); зміни облікової політики, межі істотності та операційного циклу, порядок оцінки необоротних активів, терміну функціонування, нарахування і відображення амортизації; порядок обліку та методи оцінки запасів і транспортно-заготівельних витрат; види

створюваних резервів; визнання доходів і витрат, фінансових результатів та порядок розподілу прибутку.

У другому розділі наказу (розпорядження) затверджують робочий план рахунків, форми обліку на підприємстві, графік (план) документообороту, порядок ведення аналітичного обліку, форми бухгалтерських документів (якщо немає стандартних), організацію та порядок проведення інвентаризації, організацію управлінського обліку і контролю (внутрішнього аудиту), перелік та порядок складання і подання оперативної, бухгалтерської (фінансової) та статистичної звітності, стан та розвиток комп'ютеризації облікових робіт.

У третьому розділі, пов'язаному з організацією бухгалтерського обліку, визначають організаційну структуру бухгалтерської служби (апарату бухгалтерії); встановлюють відповідальність за організацію обліку на підприємстві, порядок призначення та звільнення головного бухгалтера, працівників апарату бухгалтерії; взаємовідносини центральної бухгалтерії з обліковим апаратом структурних підрозділів; визначають напрями соціального розвитку апарату бухгалтерії.

Розкриття змін, внесених в облікову політику організації у звітному році, має велике значення для користувачів бухгалтерської звітності, завдяки чому можна скласти уявлення про те, під дією яких обставин формувався фінансовий стан підприємства, чи не пов'язане покращення (погіршення) тих чи інших показників його діяльності з корективами методики розрахунку цих показників.

З метою упорядкованості руху та своєчасного одержання для записів у бухгалтерському обліку первинних документів наказом директора ТОВ «РАТУШЕНКО» встановлюється графік документообігу, в якому вказуються дата створення або одержання від інших підприємств та установ документів, прийняття їх до обліку, передача в обробку та до архіву. Графік документообігу забезпечує оптимальну кількість підрозділів і виконавців, через які проходить кожен первинний документ, визначає мінімальний

термін його знаходження в підрозділі, а також сприяє поліпшенню облікової роботи, посиленню контрольних функцій бухгалтерського обліку, підвищенню рівня його механізації та автоматизації. Графік документообігу оформляється у вигляді схеми або переліку робіт із створення, перевірки та обробки документів, що виконуються кожним підрозділом підприємства, а також усіма виконавцями із зазначенням їх взаємозв'язку і термінів виконання робіт.

Таким чином, на ТОВ «РАТУШЕНКО» застосовується загальноприйнята методика ведення бухгалтерського обліку, яка відповідає вимогам національних положень бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи наукові дослідження вчених з даної проблеми пропонуємо розглядати дебіторську та кредиторську заборгованість як важливі показники фінансового стану підприємства, що вказують на суму заборгованості на користь підприємства на певний термін за наданий комерційний та споживчий кредити покупцям, а також як суму авансу для постачальників, щодо яких у підприємства з'являється майнове документально підтверджене право вимоги оплати боргу. Класифікація дебіторської заборгованості в сучасних умовах ринкової економіки відіграє важливу роль в ефективності господарської діяльності організації, сприяє покращенню діагностики заборгованості підприємства, орієнтуючись на більш глибоке дослідження.

Правові засади організації документального оформлення дебіторської заборгованості чітко регламентуються законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, відомств, Державної фіскальної служби, Національного банку України. Оскільки дебіторська заборгованість відноситься до складу активів підприємства і впливає на визначення

реального фінансового стану підприємства, то управління нею, як складовою оборотних і необоротних активів, є одним з найважливіших і складних елементів.

Компанія ТОВ «РАТУШЕНКО» здійснює оптову торгівлю напоями. Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника, або уповноваженого органу відповідно до законодавства та установчих документів. На ТОВ «РАТУШЕНКО» застосовується загальноприйнята методологія ведення бухгалтерського обліку, яка відповідає вимогам національних положень бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів.

РОЗДІЛ 2

Облік та оподаткування операцій з покупцями та замовниками

2.1. Організація обліку операцій з покупцями та замовниками

Метою діяльності будь-якого підприємства чи організації є отримання прибутку, який в більшості випадків виникає внаслідок перевищення доходу від реалізації продукції, виконання робіт або надання послуг з витратами. Звідси впливає необхідність належного розвитку відносин з покупцями та замовниками, які залежать від ряду різних факторів: форми та часу розрахунків, їх частоти та регулярності, виникнення та своєчасності погашення зобов'язань перед контрагентами, їх законності та, нарешті, дотримання ділової етики.

Фінансове положення та стабільність підприємства безпосередньо залежать від величини дебіторської та кредиторської заборгованостей, а вдосконалення обліку операцій з покупцями та замовниками є невід'ємною частиною управлінських завдань. Постійний моніторинг боргів необхідний для того, щоб мати чітке уявлення про стан справ на підприємстві.

Економічні відносини, що виникають у підприємства з покупцями та замовниками є необхідною умовою його діяльності, оскільки вони забезпечують безперебійну роботу підприємства. Поточні зобов'язання підприємства представлені у формі дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості.

Під дебіторською заборгованістю розуміють заборгованість інших організацій, фізичних осіб (зобов'язання покупця чи замовника за придбані товари, виконані роботи, надані послуги). Організації та особи, які заборгували цьому підприємству, називаються дебіторами.

Наявність великої суми дебіторської заборгованості призводить до нерозумного кредитування покупців та може спричинити відтік коштів. Це, у

свою чергу, призводить до неможливості підприємства вчасно розраховуватися перед кредиторами та погашати інші борги.

Кредиторська заборгованість представляє собою зобов'язання даного підприємства іншим організаціям, фізичним особам - кредиторам (платежі за придбані товари, виконані роботи, надані послуги). Кредитори - це ті юридичні та фізичні особи, перед якими підприємство несе зобов'язання за отримані від них цінності, послуги та грошові кошти, але не сплачені (не повернені).

Наявність високої частки кредиторської заборгованості свідчить про регулярне невиконання постачальником зобов'язань щодо постачання товарів, продукції, виконання робіт, надання послуг або показує правові особливості щодо передачі прав власності, закріплених у договорі.

Порядок обліку операцій з покупцями та замовниками включає:

- формування надійної та своєчасної інформації;
- дотримання загальноприйнятих форм договорів, первинної документації по операціях;
- контроль за існуючими зобов'язаннями;
- проведення регулярної звірки з контрагентами.

Облік операцій з покупцями та замовниками характеризує ефективність застосовуваної розрахунково-кредитної політики з контрагентами підприємства. Різноманітність варіантів готівкових і безготівкових розрахунків з покупцями та замовниками автоматично закладає в собі певні ризики порушення платіжних умов, виникнення простроченої та безнадійної заборгованості. У деяких випадках це є допустимим, і вимагає відповідного розрахунково-фінансового контролю, у деяких випадках це неминуче та веде до негативних наслідків у вигляді судових позовів проти несумлінних партнерів.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи [40]. Для контролю та впорядкування

оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.

Первинний документ – це документ, який містить відомості про господарську операцію.

Господарська операція – це дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства.

Первинні та зведені облікові документи можуть бути складені у паперовій або в електронній формі та повинні мати такі обов'язкові реквізити:

- назву документа (форми);
- дату складання;
- назву підприємства, від імені якого складено документ;
- зміст та обсяг господарської операції, одиницю виміру господарської операції;
- посади осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;
- особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції [40].

Первинні документи на ТОВ «РАТУШЕНКО» складаються на бланках типових і спеціалізованих форм, затверджених відповідним органом державної влади. Записи у первинних документах, облікових регістрах в ТОВ «РАТУШЕНКО» здійснюються кульковими ручками темного кольору, за допомогою принтерів, що забезпечує збереження цих записів протягом трьох років та запобігає внесенню несанкціонованих і непомітних виправлень. Керівником підприємства, установи затверджується перелік осіб, які мають право давати дозвіл (підписувати первинні документи) на здійснення господарської операції, пов'язаної з відпуском (витрачанням) грошових коштів і документів, товарно-матеріальних цінностей,

нематеріальних активів та іншого майна. Такими особами на ТОВ «РАТУШЕНКО» є директор та головний бухгалтер [45].

Відповідальність за своєчасне та якісне складання документів, їх передачу для відображення у бухгалтерському обліку у встановлені терміни, за достовірність даних, наведених у документах, несуть особи, які склали і підписали ці документи.

Досліджуване підприємство займається оптовою торгівлею напоїв. Головною особливістю оптової торгівлі є те, що продаж товарів здійснюється великими партіями, які не призначені для індивідуального споживання, розрахунки по товарних операціях здійснюються в основному у безготівковій формі, а товари обліковуються за первісною вартістю.

Оптові підприємства, виконуючи функції з'єднувальної ланки між виробництвом та роздрібною торгівлею, покликані забезпечити найбільш раціональний обіг товарів від виробника до споживача.

Завдання оптових підприємств полягає в тому, щоб забезпечити:

- відвантаження товарів покупцям оптимальними партіями, що сприяє найкращому використанню транспортних засобів, зниженню витрат з перевезень та витрат обігу;
- своєчасне забезпечення товарами, необхідними для населення чи виробництва;
- підбір, сортування товарів, їх комплексність та асортимент.

Для вирішення цих завдань підприємство здійснює господарську діяльність, яка складається з певних господарських операцій. А кожна господарська операція має бути належним чином оформлена і зареєстрована в бухгалтерських документах [8].

Схематично відобразимо організацію операцій з покупцями та замовниками у ТОВ «РАТУШЕНКО» на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Схема організації операцій з покупцями та замовниками у ТОВ «РАТУШЕНКО» [5, с. 486]

Факт відносин із покупцями та замовниками з однієї сторони та товариством з обмеженою відповідальністю «РАТУШЕНКО» з іншої, предмет цих відносин, тип і форма оплати, а також інші умови регулюються договором, укладеним між сторонами цих відносин.

Відповідно до Цивільного кодексу України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [56].

Відповідно до умов укладених договорів, ТОВ «РАТУШЕНКО» може здійснюватися оплата за такими типами:

- аванси (забезпечують оплату за доставку товарів);
- передоплата (повна стовідсоткова оплата товару до її доставки покупцеві або замовнику, згідно з укладеним договором);
- відстрочений платіж (оплата здійснюється за товари після певного періоду, зазначеного в договорі);
- при доставці товарів (оплата здійснюється на момент їх отримання);
- для продажу (оплата товарів здійснюється тільки після того, як вони будуть реалізовані покупцями чи замовниками).

Після купівлі товарів покупці та замовники мають зобов'язання перед ТОВ «РАТУШЕНКО», які виражені у дебіторській заборгованості. Після отримання товару покупець має право перевірити кількість та якість придбаних товарів, відповідність їх документам. Покупець здійснює оплату товару відповідно до порядку та форм оплати, передбачених договором.

На сьогодні підприємства самі обирають форму розрахунку при оплаті за придбані товари, виконані роботи, надані послуги. У розрахунках можна використовувати готівкову та безготівкову форму оплати.

Готівкові розрахунки - платежі готівкою суб'єктів господарювання і фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Готівкові розрахунки здійснюються відповідно до «Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні» [38].

Безготівкові розрахунки - перерахування певної суми з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Розрахунки між підприємствами та організаціями здійснюються, як правило, у безготівковій формі через банк, що визначено «Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті» [43].

Розрахунки готівкою здійснюються в межах до 50000 грн., тому ця форма не є цілком зручною, оскільки обмежує суму грошових розрахунків за укладеними угодами.

Найзручнішою є безготівкова форма оплати, оскільки вона не має обмежень на оплату. У безготівковому порядку розрахунки здійснюються лише через банки та інші кредитні організації, в яких відкриті відповідні поточні рахунки. Ця процедура передбачає переказ коштів з поточного рахунку та надсилання різних документів до іншого банку для завершення ділових відносин відповідно до договору. У розрахунках банки не втручаються у договірні відносини між підприємствами.

Безготівкові розрахунки проводять з використанням платіжних інструментів у формі:

- платіжного доручення;
- меморіального ордера;
- платіжної вимоги-доручення;
- платіжної вимоги;
- розрахункового чека;

- акредитива;
- банківських платіжних карток;
- інкасових доручень;
- векселів [55].

В ТОВ «РАТУШЕНКО» операції з вітчизняними та іноземними покупцями та замовниками документуються наступними документами (рис. 2.2):

Рис. 2.2. Документальне оформлення операцій з вітчизняними та іноземними покупцями та замовниками у ТОВ «РАТУШЕНКО»

При реалізації товарів, продукції від ТОВ «РАТУШЕНКО» до покупців чи замовників, їх приймання і видача здійснюється за допомогою такого облікового документу як накладна. В ній зазначають перелік товарів/продукції, кількість та ціна, за якою вони постачаються, вага, інформація про покупця та замовника, дата, підписи, печатки. Накладна виписується в бухгалтерії у двох примірниках на підставі договорів (контрактів), нарядів й інших відповідних документів та при пред'явленні одержувачем довіреності. Перший примірник накладної залишається на складі чи іншому місці зберігання товарів/продукції у матеріально-відповідальної особи, яка провела їх відпуск, другий в одержувача (покупця чи замовника) товарів/продукції. Накладна підписується керівником підприємства, головним бухгалтером, особою, яка відпустила продукцію, і одержувачем та засвідчується печаткою.

Рахунок-фактура – розрахунково-платіжний документ, який надається продавцем покупцеві чи замовнику, і включає в себе найменування товарів, кількість та ціну, дані покупця чи замовника і продавця, умови постачання, до якого періоду буде актуальна ціна на даний товар (Додаток В). Використовується лише для податкового обліку податку на додану вартість. Такий документ подає аргумент для приймання покупцем висунутих продавцем сум ПДВ до відрахування. Отже, рахунок-фактура має такі цілі як: фіксація факту, що робота чи замовлення здійснено; засвідчення суми сплаченого ПДВ з метою його подальшого зарахування.

Рахунок – це документ, що виписується на підставі договору купівлі-продажу товарів бухгалтером. В рахунку зазначається сума, яку повинен перерахувати платник на розрахунковий рахунок чи сплатити до каси постачальника. Прописується в документі найменування товару, одиниця

виміру, кількість, ціна за одиницю, загальна сума. Вносяться реквізити, потрібні для перерахування коштів на рахунок постачальника.

Спільним для рахунка-фактури та рахунка є те, що вони оформляються бухгалтером при виконанні умов договору купівлі-продажу товарів. Але їх призначення зовсім інші. Рахунок передбачає оплату, а рахунок-фактура переміщення товарів або виконання робіт [25].

Спеціальним документом, що складається в період здачі виконаних робіт чи наданих послуг між замовником і виконавцем є Акт прийнятих робіт та наданих послуг. В ньому вказані надані послуги та закінчені роботи із фіксуванням періоду виконання та вартості. Виконавець звітує перед замовником цим актом за завершену роботу. Акту прийнятих робіт та наданих послуг присвоюється номер, зазначається дата завершення робіт, повне найменування замовника та виконавця, їхні реквізити, вказуються виконані роботи та вартість. Документ підлягає обов'язковому підписанню обома сторонами та встановленні на ньому печаток, що засвідчують законність операції [25].

У процесі здійснення операцій з постачання товарів, робіт, послуг платник податків - продавець товарів, робіт, послуг ТОВ «РАТУШЕНКО» зобов'язане надати покупцеві податкову накладну (Додаток Г) та зареєструвати її в Єдиному реєстр податкових накладних. Податкова накладна складається з двох примірників у день виникнення податкових зобов'язань продавця. Один екземпляр видається покупцеві, а інший - продавцеві. У випадку складання податкової накладної в паперовій формі, оригінал видається покупцеві, а копія залишається у ТОВ «РАТУШЕНКО».

Підтвердженням прийняття податкової накладної ТОВ «РАТУШЕНКО» та/або розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних є електронна квитанція у текстовому форматі, надіслана протягом операційного дня (Додаток Д) [32].

Зазвичай неможливо здійснювати операції з постачанням, купівлі-продажу без транспортування товарно-матеріальних цінностей від

постачальника до покупця. Єдиним первинним документом, який слугує основою для списання товарно-матеріальних цінностей у вантажовідправника ТОВ «РАТУШЕНКО» та оприбуткування їх у вантажоодержувача під час перевезення вантажів в межах України, а також для їх складського, оперативного та бухгалтерського обліку є Товарно-транспортна накладна стандартної форми № 1-ТН (Додаток Е). Товарно-транспортна накладна видається вантажовідправником за кожну поїздку автомобіля та окремо для кожного вантажоодержувача.

Основним видом діяльності товариства з обмеженою відповідальністю «РАТУШЕНКО» є оптова торгівля алкогольними напоями. Для реалізації та відвантаження продукції складається товарно-транспортна накладна на переміщення алкогольних напоїв форма 1-ТН /алкогольні напої/ (Додаток Ж).

Відобразимо схему руху товарно-транспортної накладної типової форми 1-ТН ТОВ «РАТУШЕНКО» при перевезенні вантажів на договірних умовах на рис.2.3.

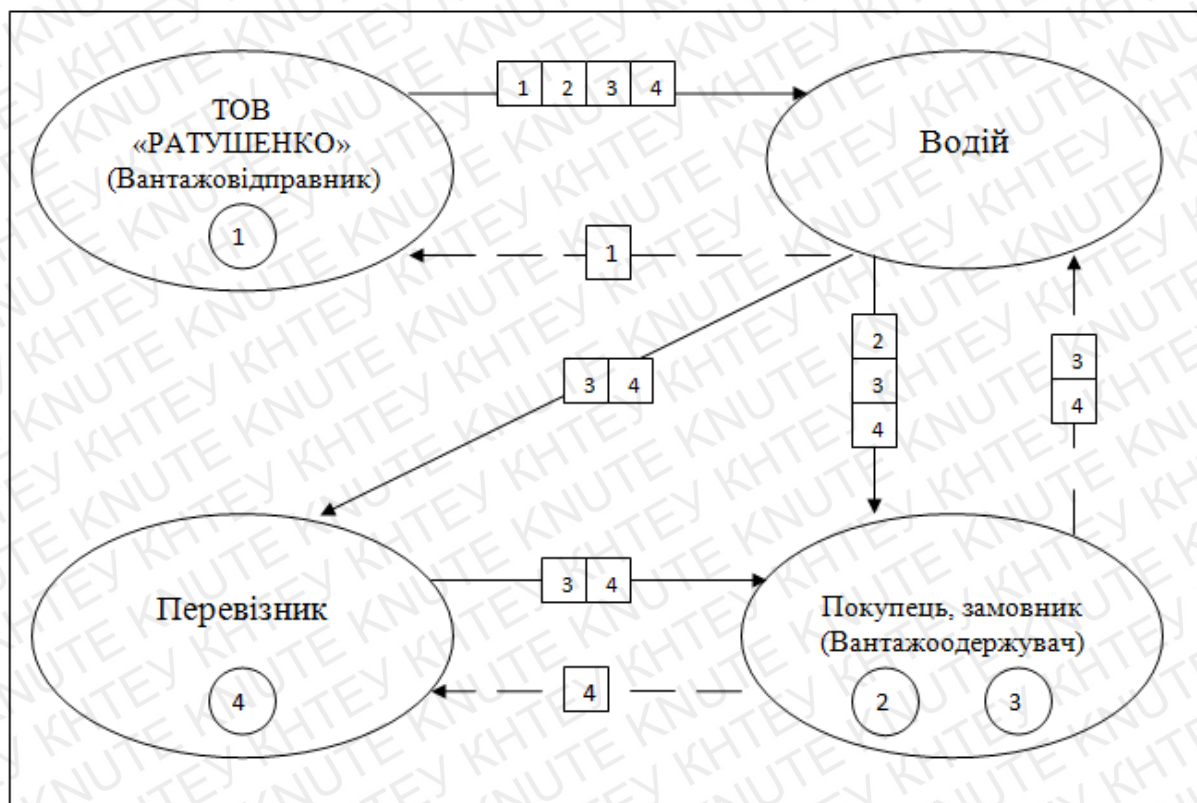

Рис.2.3 Схема руху ТТН при перевезенні вантажів на договірних умовах

Умовні позначення:

- - номер екземпляра ТТН;
- - передача ТТН від одного учасника перевезень до іншого під час переміщення вантажу;
- - повернення ТТН учаснику перевезення для зберігання та обліку;
- - номер екземпляру ТТН, який лишається в учасника процесу перевезення після його завершення.

Для підтвердження здійснення господарських операцій і встановлення договірних відносин між ТОВ «РАТУШЕНКО» і покупцями та замовниками оформлюється видаткова накладна (Додаток 3). Видаткова накладна фіксує факт отримання/передачі товарів або послуг і по суті завершує процес купівлі-продажу між продавцем і покупцем. Видаткова накладна виписується у двох примірниках і підписується головним бухгалтером або уповноваженою особою.

Для оформлення надходження готівки до каси ТОВ «РАТУШЕНКО» застосовується такий первинний документ як Прибутковий касовий ордер (типова форма №КО-1) (Додаток І). Основна частина прибуткового касового ордеру - без відривної частини - з підписами касира та головного бухгалтера є первинним документом, що свідчить про факт здійснення господарської операції на підприємстві, тобто про надходження готівкових коштів. Прибутковий касовий ордер виписується в одному примірнику і реєструється за друкарським номером в журналі реєстрації прибуткових і видаткових касових документів (типова форма № КО-3 і КО-3а) працівником бухгалтерії, підписується головним бухгалтером чи уповноваженою на це особою і передається в касу підприємства. Квитанція (відривна частина прибуткового ордеру), завірена підписами головного бухгалтера (уповноваженою особою) і касира, а також печаткою підприємства, видається на руки особі, яка здала гроші. Квитанція до прибуткового касового ордеру, за яку отримана готівка з банку, залишається в касі [18].

Видача готівки з каси, а також видача готівки під звіт, оплата отриманої продукції, при здачі готівки в банк оформлюється Видатковим касовим ордером (Типова форма №КО-2), який заповнюється бухгалтером або уповноваженою на це особою (Додаток К). Видача готівки за видаткових касовим ордером можлива лише у день його складання.

Здійснення безготівкових розрахунків на ТОВ «РАТУШЕНКО» засвідчується випискою банку.

Основним регістром синтетичного обліку операцій з покупцями та замовниками у ТОВ «РАТУШЕНКО» є Журнал 3 та відомість аналітичного обліку 3.1. Досліджуване підприємство відомість 3.1 аналітичного обліку операцій з покупцями та замовниками веде наступним способом: для кожного покупця/замовника відводиться необхідна кількість рядків, яка визначається із можливої кількості первинних документів. На нашу думку, це є недоліком, так як досить складно передбачити можливу кількість первинних документів. Вважаємо за необхідне до відомості 3.1 вести

додаткову відомість-реєстр, в якій вказувати повну інформацію про підприємство-покупця (юридичну адресу, телефони, ПІБ керівників та бухгалтерів, банківські реквізити). Це зумовлене тим, що у відомості 3.1 у стовпчику «Найменування покупця/замовника» передбачено місце лише для скороченого найменування контрагента, що може призвести до помилок та непорозумінь з боку бухгалтера [2].

Узагальнення інформації про операції з покупцями та замовниками ТОВ «РАТУШЕНКО» у реєстрах бухгалтерського обліку наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Узагальнення інформації про операції з покупцями та замовниками у реєстрах бухгалтерського обліку ТОВ «РАТУШЕНКО»

Найменування	Призначення	Примітка
Журнал 3. Розділ 1 Облік розрахунків за товари, роботи, послуги, інших розрахунків і резерву сумнівних боргів	Відображається довгострокова дебіторська заборгованість, короткострокові векселі одержані, операції з покупцями та замовниками, розрахунки з різними дебіторами, резерв сумнівних боргів, довгострокові/короткострокові векселі видані, розрахунки за іншими операціями	За кредитом рахунків 18, 34, 36, 37, 38, 51, 62, 68
3.1 Відомість аналітичного обліку операцій з покупцями та замовниками	Призначена для аналітичного обліку операцій з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, що відображаються на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», крім заборгованості, яка забезпечена векселем	Підсумки граф 13-20 (рядок «Усього за рахунком 36») цієї відомості переносяться до графи 5 розділу 1 Журналу 3

Уповільнює процес обліку операцій з покупцями та замовниками на ТОВ «РАТУШЕНКО» ведення ручному обліку. Тому перше, що покращить цей процес - це автоматизація бухгалтерського обліку за допомогою якого значно прискорюється і полегшується технологічний процес збору та обробки бухгалтерської інформації. Найважливішою передумовою застосування автоматизованої форми бухгалтерського обліку в ТОВ

«РАТУШЕНКО» є розробка та впровадження програми реєстрації та обробки облікових даних починаючи з первинних документів. На підприємстві необхідно розробити індивідуальну програму, адаптовану для обліку підприємств.

Таким чином, документальне оформлення операцій з покупцями та замовниками в ТОВ «РАТУШЕНКО» містить велику кількість документів. Кожен з них має свою мету, специфічну структуру та відповідні вимоги до складання. Невід'ємною частиною цього важливого процесу є правильність заповнення і своєчасність формування відповідного документа, контроль, щоб уникнути помилок.

2.2. Фінансовий облік та оподаткування операцій з покупцями та замовниками

Процеси придбання, виробництва та реалізації товарів, робіт, послуг, що відображають інформацію про господарську діяльність підприємства, фіксує фінансовий облік. Фінансовий облік дебіторської заборгованості в системі управління підприємством повинен здійснюватися з моменту підписання договору, який визначає сутність та умови договору, відповідальність сторін.

У сучасних ринкових умовах правила продиктовані покупцями та замовниками, яким вигідно одержувати спочатку товар або прийняти роботу, а потім тільки розплачуватися. Для того, щоб зберегти свої позиції на ринку, постачальники та підрядники дотримуються побажань клієнтів та все більше використовують комерційне кредитування, надають відстрочені платежі тощо.

Дебіторська заборгованість покупців та замовників є наслідком виконання договірних зобов'язань відвантаження товарів на умовах відстроченої оплати організаціями в результаті операції, після якої продавець отримує право вимагати сплати за товари, виконанні роботи, надані послуги.

У ТОВ «РАТУШЕНКО» синтетичний облік операцій з покупцями та замовниками організований у відповідності з вимогами П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [34] та на основі Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженого Наказом Мінфіну України від 30 листопада 1999р. № 291 [17].

Відповідно до п. 5 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід та може бути достовірно визначена її сума» [34].

Для обліку дебіторської заборгованості використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». На даному рахунку відображається узагальнення інформації про операції з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

По дебету рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів і включені до вартості реалізації. По кредиту сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, в касу та інші види розрахунків.

До рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» Інструкцією № 291 призначено наступні субрахунки:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» - для обліку розрахунків з покупцями, що знаходяться на митній території України. На ньому обліковуються розрахунки по пред'явлених покупцям та замовникам та прийнятих банком до оплати розрахункових документах за відвантажену продукцію (товари), проведені роботи, надані послуги;

- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» - для обліку розрахунків з іноземними покупцями і замовниками по експортних операціях. На ньому ведеться облік сум, аналогічних тим, що обліковуються на субрахунок 361;
- 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» – для обліку операцій з учасниками промислово-фінансових груп;
- 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням» – для обліку розрахунків за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами [17].

Досліджуване підприємство у своїй господарській діяльності субрахунки 363 та 364 не використовує.

Реалізуючи продукцію, ТОВ «РАТУШЕНКО» отримує дохід, у результаті чого виникає податкове зобов'язання. Для синтетичного обліку ПДВ підприємством використовується субрахунок 641 «Податкове зобов'язання». Для обліку доходу застосовується субрахунок 701 «Дохід від реалізації готової продукції». Виручка від реалізації продукції надходить на поточний рахунок підприємства при безготівковій формі розрахунку чи в касу, якщо заборгованість погашається готівкою. Для відображення таких операцій використовуються рахунки 301 «Каса» та 311 «Поточний рахунок».

Кореспонденція рахунків з бухгалтерського обліку операцій з покупцями та замовниками на ТОВ «РАТУШЕНКО» представлена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Кореспонденція рахунків з бухгалтерського обліку операцій з покупцями та замовниками на ТОВ «РАТУШЕНКО»

№ з/п	Первинний документ	Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
			Дебет	Кредит	
Варіант 1 – на умовах наступної оплати					
1	Договір, накладна	Реалізовано продукцію	361	701	1642,54
2	Податкова накладна	Відображено податкові зобов’язання з ПДВ	701	641	273,76
3	Довідка бухгалтерії	Відображено собівартість реалізованої продукції	901	26, 28	1166,22
	Виписка банку	Зарахування коштів за реалізовану продукцію від покупців та замовників	311	361	1642,54
Варіант 2 – на умовах попередньої оплати					
5	Довідка бухгалтерії	Отримання попередньої оплати на поточний рахунок від покупця	311	681	1642,54
	Податкова накладна	Відображено податкові зобов’язання з ПДВ	643	641	273,76
6	Договір, накладна	Реалізація попередньо оплаченої продукції	361	701	1642,54
	Видаткова накладна	Відображено в обліку податкові зобов’язання з ПДВ	701	643	273,76
7	Довідка бухгалтерії	Відображено собівартість продукції	901	26	1166,22
8	Видаткова накладна	В кінці звітного періоду проведено залік взаємозаборгованостей	681	361	1642,54

При реалізації товарів у кредит підприємство має ризик непогашення всієї дебіторської заборгованості. Тому на підприємстві завжди є дебіторська заборгованість щодо повернення якої є сумніви [25]. Згідно з п.4 П(С)БО 10 сумнівний борг – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість в її погашенні боржником. Сумнівні борги завищують реальний результат від реалізації, тому, згідно з принципом обачності підприємство повинне визнати можливі втрати від неповернення частини боргів покупцями у момент визнання доходу від реалізації, а не в тому

періоді, коли покупці не змогли оплатити товар. У бухгалтерському обліку сумнівний борг відображається в розмірі резерву сумнівних боргів записом Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги» Кт 38 «Резерв сумнівних боргів». Особливості визначення резерву встановлено пунктами 8-10 П(С)БО 10 і детально роз'яснено в додатку до цього П(С)БО.

Один із способів поступового віднесення непогашеної заборгованості до витрат є розрахунок резерву сумнівних боргів. Його формування пояснюється необхідністю оцінки, яку можна отримати від її реалізації чи використання (вигода, яка втілюється в активі, дорівнює сумі грошових коштів, які будуть отримані в кінцевому результаті).

Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним з методів:

- Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- Застосування коефіцієнта сумнівності.

За першим методом величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- Визначенням питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- Класифікацією дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- Визначенням середньої питомої ваги, списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні три-п'ять років [61].

Підприємство розраховує величину резерву сумнівних боргів за першим методом – визначення величини резерву виходячи з платоспроможності окремих дебіторів. ТОВ «РАТУШЕНКО» на дату складання фінансової звітності проводить вивчення платоспроможності за

кожним дебітором і виводить за ними індивідуальний коефіцієнт сумнівності, за яким потім визначає суму резерву за даною заборгованістю. Сума резервів за кожним дебітором буде становити загальну суму резерву сумнівних боргів по підприємству. При цьому розраховуються такі показники:

- відсоток безнадійних боргів (ВББ) щодо оплати дебіторської заборгованості кожним дебітором за попередні періоди;
- суму дебіторської заборгованості за звітний період (ДЗП).

Резерв сумнівних боргів (РСБ) обчислюється за формулою (2.1) [35].

$$\text{РСБ} = ((\text{ВББ} * \text{ДЗП}) / 100) * n, \quad (2.1)$$

де n – кількість дебіторів, що заборгували підприємству.

При застосуванні даного способу визначення коефіцієнту сумнівності носить досить суб'єктивний характер, оскільки платоспроможність будь-якого дебітора можна вивчити тільки приблизно.

Визначена на основі класифікації дебіторської заборгованості величина сумнівних боргів на дату балансу становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату. Залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської заборгованості на ту саму дату.

Класифікація дебіторської заборгованості здійснюється шляхом групування за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Цей коефіцієнт встановлюється підприємством виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати в складі інших операційних витрат. Для обліку резерву сумнівних боргів на ТОВ «РАТУШЕНКО» використовують рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». За кредитом рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» відображається створення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом – списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів [14].

Кореспонденції підприємства ТОВ «РАТУШЕНКО» з обліку резерву наведені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Кореспонденції з обліку резерву сумнівних боргів ТОВ
«РАТУШЕНКО»**

Первинний документ	Зміст операції	Типова кореспонденція рахунків		Кореспонденція рахунків, яку застосовує підприємство	
		Дебет	Кредит	Дебет	Кредит
1	2	3	4	5	6
Довідки бухгалтерії	Нарахування резерву сумнівних боргів на дату балансу	944	38	944	38
Довідки бухгалтерії	Списання безнадійної дебіторської заборгованості протягом звітного періоду за рахунок резерву	38	36	38	36
Довідки бухгалтерії	Списання безнадійної дебіторської заборгованості протягом звітного періоду за рахунок інших операційних витрат	944	36	944	36

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6
Довідки бухгалтерії	Списання безнадійної дебіторської заборгованості, за якою не закінчився термін позовної давності, з балансу	071	-	071	-
Довідки бухгалтерії	Відшкодування суми безнадійної дебіторської заборгованості	311	716	311	716
Довідки бухгалтерії	Остаточне списання безнадійної дебіторської заборгованості надходження суми в порядку відшкодування або у зв'язку з закінченням строку обліку такої заборгованості	-	071	-	071

Поточна дебіторська заборгованість – це заборгованість, яка є фінансовим активом (крім придбаної заборгованості та заборгованості, призначеної для продажу), включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю (п.7 П(С)БО 10).

Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – це сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів (п.4 П(С)БО 10).

Таким чином, у балансі поточна дебіторська заборгованість відображається за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Згідно з п.4 П(С)БО 10 безнадійна дебіторська заборгованість – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість у її неповерненні боржником або за якою минув строк позовної давності.

Безнадійна заборгованість списується за рахунок резерву сумнівних боргів, якщо він створювався для такої заборгованості (Дт 38 Кт 36,37) або одразу списується на витрати (Дт 944 Кт 36,37), якщо резерв сумнівних боргів під цю заборгованість не створено. Водночас списана безнадійна дебіторська заборгованість зараховується на позабалансовий субрахунок 071 «Списана дебіторська заборгованість», де вона обліковується протягом не менше трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового стану боржника. Дебіторська заборгованість остаточно списується з субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» після надходження суми в порядку відшкодування з одночасними записами за дебетом рахунків 30 «Готівка», 31 «Рахунки в банках» чи інших рахунків обліку активів і кредитом субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів» або у зв'язку з закінченням строку обліку такої заборгованості.

Слід зазначити, що підстави для списання безнадійної заборгованості мають бути належним чином документально підтверджені й оформлені [65].

Установленого нормативними документами порядку списання такої заборгованості немає, тому кожне підприємство встановлює власний порядок. Наприклад, на ТОВ «РАТУШЕНКО» створюється комісія для вирішення питань стягнення і списання заборгованості. Комісія (відповідальний працівник) складає протокол, акт, доповідну записку чи інший побідний документ, в якому описує причини списання, заходи стягнення тощо. Документ передається на розгляд керівника підприємства. Керівник затверджує документ і передає до бухгалтерії для виконання.

Інформаційні потреби апарату управління компанії набагато перевищують відповідні потреби будь-якого іншого споживача інформації про справи компанії. Керівництво несе відповідальність за організацію, забезпечення діяльності компанії, її результати, управління ресурсами. Для здійснення своїх функцій апарату управління необхідно володіти більш докладною інформацією, ніж та, яку забезпечує фінансовий облік.

Управлінський облік розширює та поглиблює фінансовий і є основною системою комунікації всередині підприємства. Цей облік є внутрішнім. Його мета - забезпечення інформацією менеджерів, відповідальних за досягнення конкретних виробничих цілей. Управлінський облік повинен надавати менеджерам комплексну оперативну інформацію не лише про фактичні борги покупців перед підприємством, що є можливим також і за даними фінансової звітності, а також про можливість погашення цього боргу в певні терміни [7].

Управлінський облік операцій з покупцями та клієнтами ґрунтується на тих же документах, що й облік продажів продукції, робіт, послуг. Зокрема, на підставі даних ТТН, рахунки-фактури або накладних (актів виконаних робіт, наданих послуг), відображаються борги покупців або замовників перед підприємством.

Таким чином, можемо зробити висновок, що організація обліку операцій з покупцями та замовниками в ТОВ «РАТУШЕНКО» знаходиться на належному рівні. На досліджуваному підприємстві бухгалтерія веде фіксацію всіх фактів, пов'язаних з договірною роботою та безпосереднім продажем продукції покупцям у первинних документах. Аналітичний облік боргів за операціями з покупцями та замовниками проводиться в контексті кожного боржника. Синтетичний облік, порядок визнання та оцінки дебіторської заборгованості відповідає чинному законодавству.

2.3. Узагальнення інформації про операції з покупцями та замовниками у фінансовій та податковій звітності

Основним завданням бухгалтерського обліку є задоволення інтересів зовнішніх та внутрішніх користувачів - юридичних та фізичних осіб, надаючи їм справжню та неупереджену інформацію про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Інформація про господарські операції підприємства в звітному періоді в регістрах обліку використовується для формування показників фінансової звітності, метою яких є надання зовнішнім та внутрішнім користувачам інформації про фінансові результати, діяльність та фінансовий стан підприємства. Саме така бухгалтерська інформація необхідна керівникам для виявлення причин можливих відхилень від виконання умов договору.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», фінансова звітність – це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Точніше кажучи, фінансова звітність – це регульована державою сукупність форм звітності, які містять інформацію [40].

Звітність – це сукупність затверджених у встановленому порядку звітних форм, які об'єднують комплекс систематизованих показників, що всебічно характеризують виробничу та фінансово-господарську діяльність підприємств. Метою звітності є забезпечення інформаційних потреб широкого кола користувачів, які покладаються на неї як на основне джерело інформації під час прийняття економічних рішень [7].

Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» передбачені такі принципи складання звітності: автономності підприємства; безперервності діяльності; періодичності; історичної (фактичної) собівартості; нарахування та відповідності доходів і витрат; повного висвітлення; послідовності; обачності; єдиного грошового вимірника; превалювання сутності над формою [40].

Інформація про дебіторську заборгованість відображається у Балансі (Звіті про фінансовий результат) підприємства та «Примітках до річної фінансової звітності». Процес відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності у фінансовій звітності підприємства можна представити наступним чином (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

**Відображення дебіторської заборгованості у Балансі (форма №1) та
Примітках до річної фінансової звітності (форма №5) [6, с.49]**

Баланс (Звіт про фінансовий стан) Форма №1	
Стаття активу балансу	Код рядка
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130
з бюджетом	1135
у тому числі з податку на прибуток	1136
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155
«Примітки до річної фінансової звітності» Форма №5	
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	940
Інша поточна дебіторська заборгованість	950

Баланс – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал. Бухгалтерський баланс будують у вигляді двосторонньої таблиці, яка складається із двох частин: активу й пасиву [26, с. 62].

В балансі залишки по статтях дебіторської заборгованості відображаються в залежності від терміну погашення (в межах року чи більше) за різними статтями.

Поточна дебіторська заборгованість покупців та замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем) відображається в статті балансу «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (рядок 160-162 активу балансу).

При відображенні дебіторської заборгованості на балансі підприємство не може з певною достовірністю визначити ступінь імовірності її повернення. Водночас активи підприємства повинні відображатися у звітності виходячи з реальної оцінки. Тому поточна дебіторська заборгованість відображається у

балансі підприємства за чистою реалізаційною вартістю, що визначається як сума дебіторської заборгованості, відкоригована на резерв сумнівних боргів.

Чиста реалізаційна вартість (рядок 160 активу балансу) – сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

Згідно з положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», ця сума на балансі підприємства визначається шляхом віднімання від загальної суми дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги (рядок 161 активу балансу) резерву сумнівних боргів (рядок 162 активу балансу), тобто тієї суми заборгованості, за якою існує невпевненість у погашенні її боржником [27].

Дебіторська заборгованість по нетоварних операціях відображається в рядках 180-210 II розділу активу балансу.

У статті «Довгострокова дебіторська заборгованість» (рядок 050 «Балансу») показується заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Нарахування резерву сумнівних боргів відображається в складі статті «Інші операційні витрати» звіту в формі №2 «Звіт про фінансові результати» в рядку 90. Поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з розрахунками за реалізовані товари, роботи, послуги, списується з балансу з відображенням у складі витрат за тією ж статтею і в тому ж рядку [21, с.29].

Зміни в розмірах поточної дебіторської заборгованості відображаються у Звіті про рух грошових коштів підприємства.

В формі №5 «Примітки до фінансової річної звітності» дебіторська заборгованість відображається в IX розділі. В рядку 940 Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, в 950 рядку – інша поточна дебіторська заборгованість.

Досліджуване підприємство ТОВ «РАТУШЕНКО» складає фінансову звітність на основі П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого

підприємництва». Це Положення (стандарт) установлює зміст і форму Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва в складі Балансу (форма №1-м) і Звіту про фінансові результати (форма №2-м) та порядок заповнення його статей, а також зміст і форму Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва в складі Балансу (форма №1-мс) і Звіту про фінансові результати (форма №2-мс) та порядок заповнення його статей. Показники цих звітів наводяться у тисячах гривень з одним десятковим знаком [37].

Звітність ТОВ «РАТУШЕНКО» складається із Балансу (ф. №1-м) та Звіту про фінансові результати (ф. №2-м) (Додаток Л).

Баланс ф. №1-м відрізняється від Балансу ф. № 1 скороченням окремих рядків. Це обумовлено тим, що його пристосовано під Спрощений План рахунків, а тому він має менше реквізитів, дані в яких більш узагальнені. При цьому коди рядків збережені. Звіт про фінансові результати за спрощеною формою ф. №2-м, на відміну від Звіту про фінансові результати ф. №2, представлено тільки одним розділом [7].

У чинній формі балансу – форма №1-м «Баланс» – усі статті згруповано за їх економічним змістом у трьох розділах активу та чотирьох розділах пасиву, які мають відповідну назву. Інформація про активи підприємства та його зобов'язання розглядається у двох аспектах: бухгалтерському й управлінському. Бухгалтерський аспект показує баланс активів підприємства та його зобов'язань, а управлінський – їх форму. Актив балансу містить у собі такі розділи: необоротні активи; оборотні активи та необоротні активи, утримувані для продажу; групи вибуття [23, с. 56].

У першому розділі «Необоротні активи» наводиться інформація про довгострокову дебіторську заборгованість, незавершені капітальні інвестиції, основні засоби, довгострокові біологічні активи, довгострокові фінансові інвестиції, інші необоротні активи.

Другий розділ «Оборотні активи» відображає інформацію про наявність на звітну дату запасів, поточних біологічних активів, поточної

дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом, іншої поточної дебіторської заборгованості, поточних фінансових інвестицій, грошових коштів та їх еквівалентів, інших оборотних активів [23, с. 56].

У розділі III «Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття» відображається інформація про вартість необоротних активів і груп вибуття, які утримуються для продажу, що визначається відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність» [26, с. 64].

Пасив балансу містить у собі такі розділи: власний капітал; довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення; поточні зобов'язання; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття.

У розділі «Власний капітал» наводиться інформація про суми: зареєстрованого (пайового) капіталу; додаткового капіталу; резервного капіталу; нерозподіленого прибутку (непокритого збитку); неоплаченого капіталу.

У другому розділі «Довгострокові зобов'язання, цільове фінансування та забезпечення» наводиться інформація про суми заборгованості підприємства банкам за отримані від них кредити, яка не є поточним зобов'язанням, суми довгострокової заборгованості підприємства за зобов'язаннями щодо залучення позикових коштів (крім кредитів банків), на які нараховуються відсотки, та за іншими довгостроковими зобов'язаннями. У цьому розділі відображається сума залишку коштів цільового фінансування і цільових надходжень, які отримані з бюджету та інших джерел, у тому числі коштів, вивільнених від оподаткування у зв'язку з наданням пільг із податку на прибуток підприємств, а також суми забезпечення для відшкодування наступних витрат і платежів (на виплату відпусток працівникам, виконання гарантійних зобов'язань тощо) [26, с. 64].

У третьому розділі «Поточні зобов'язання» відображається інформація про короткострокові кредити банків, поточну кредиторську заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, поточну кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги, за розрахунками з бюджетом, зі страхування, з оплати праці, інші поточні зобов'язання та доходи майбутніх періодів [23, с. 57].

У четвертому розділі «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття» відображається інформація про зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, які утримуються для продажу, що визначається відповідно до Положення (стандарту) 27.

Звіт про фінансові результати – звіт про доходи, витрати, фінансові результати діяльності підприємства та сукупний дохід. Це одна з основних форм бухгалтерської звітності, яка характеризує фінансові результати діяльності організації за звітний період і містить дані про доходи, витрати й фінансові результати в сумі нарастаючим підсумком із початку року до звітної дати [26, с. 64].

Форма №2-м передбачає виділення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інших операційних та інших доходів, собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), інших операційних та інших витрат, фінансового результату до оподаткування і чистого прибутку. Ця форма є більш агрегованою порівняно зі Звітом про фінансові результати (Звітом про сукупний дохід), в якому виділяються адміністративні витрати, витрати на збут, дохід від участі в капіталі, інші фінансові доходи, фінансові витрати, втрати від участі в капіталі [23, с. 57].

Охарактеризувавши основні складові фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва, варто зазначити, що у порівнянні із звітністю великих підприємств облікова інформація, яка наводиться у звіті суб'єктів малого підприємництва, є більш узагальненою за об'єктами обліку [18, с. 67].

Інформація про стан дебіторської заборгованості на підставі відповідних рахунків синтетичного обліку відображається в Балансі підприємства (ф. №1-м) за наступними статтями.

У статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (рядок 1125) відображається заборгованість покупців або замовників за реалізовані їм продукцію, товари, роботи або послуги, включаючи забезпечену векселями заборгованість скоригована на резерв сумнівних боргів (нетто).

У статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом» (рядок 1135) відображається визнана дебіторська заборгованість казначейських, фінансових і податкових органів, державних цільових фондів, зокрема за розрахунками з тимчасової непрацездатності. Окремо наводиться дебіторська заборгованість з податку на прибуток.

У статті «Інша поточна дебіторська заборгованість» (рядок 1155) відображається заборгованість дебіторів, яка не включена до інших статей дебіторської заборгованості, скоригована на резерв сумнівних боргів (нетто) та яка відображається у складі оборотних активів.

У Звіті про фінансові результати (форма 2-м) ТОВ «РАТУШЕНКО» відображає доходи, витрати, прибутки або збитки від господарської діяльності за звітний період. Метою складання цієї форми звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про результати здійснення фінансово-господарської діяльності ТОВ «РАТУШЕНКО». Сутність Звіту про фінансові результати малих підприємств полягає в тому, що фінансовий результат визначається зіставленням доходів (виручка від реалізації, інші операційні та інші доходи) з витратами періоду (собівартість реалізації, інші операційні та інші витрати), тобто за даними рахунків класу 7 «Доходи» та класу 9 «Витрати діяльності». Фінансову звітність заповнюють на основі регістрів бухгалтерського обліку, оборотів та залишків по рахунках [7].

У ТОВ «РАТУШЕНКО» за складання і подання фінансової та податкової звітностей відповідальність несе головний бухгалтер підприємства.

Згідно з чинним Податковим кодексом, податкова декларація з податку на додану вартість (далі податкова декларація з ПДВ) визначається як документ на підставі якого здійснюється нарахування та/або сплата податкового зобов'язання, чи документ, що свідчить про суми доходу, нарахованого (виплаченого) на користь платників податків - фізичних осіб, суми утриманого та/або сплаченого податку (Додаток М).

Декларацію подають незалежно від того, було у звітному періоді в підприємства податкове зобов'язання, чи ні, тобто незалежно від стану його фінансово-господарської діяльності.

Декларація з ПДВ заповнюється на основі Реєстру виданих та отриманих податкових накладних, в які заносяться дані з усіх податкових накладних.

Дані, наведені в декларації, мають відповідати даним фінансового обліку та даним Реєстру виданих та отриманих податкових накладних, достовірність даних підтверджують: підписом платника, якщо платник - фізична особа, в інших випадках (особа, визначена як платник податку на додану вартість, крім фізичних осіб) - підписами відповідальних посадових осіб (директора, головного бухгалтера) та печаткою, а у разі подання декларації в електронній формі - електронним підписом підзвітних осіб, зареєстрованих у порядку, визначеному законодавством. До декларації вносяться дані податкового обліку платника окремо за кожний звітний період без зростаючого підсумку.

ТОВ «РАТУШЕНКО» самостійно обчислює суму податкового зобов'язання, зазначеного в Декларації.

Додатки до податкової декларації є її невід'ємною частиною. ТОВ «РАТУШЕНКО» складає наступні додатки до податкової декларації з ПДВ:

- додаток 1 до податкової декларації з ПДВ розшифровує проведені платником у звітному періоді коригування податкових зобов'язань (таблиця 1) і податкового кредиту (таблиця 2). Додаток Д1 заповнюється на підставі РК до ПН у розрізі контрагентів і умовних кодів ППН (якщо коригуються ПН, складені платником «для себе») (Додаток Н);
- у додатку 2 до декларації з ПДВ наводиться сума від'ємного значення цього податку, яка потрапляє у наступному звітному періоді до податкового кредиту (Додаток П);
- додаток Д5 - розшифровує в розрізі контрагентів задекларовані операції з постачання та придбання товарів/послуг, що обкладаються ПДВ за ставками 20% і 7% (Додаток Р).

Згідно з п.185.1 ст.185 Податкового кодексу об'єктом оподаткування ПДВ є операції платників податку з постачання товарів-послуг, місце постачання яких розташовано на митній території України, відповідно до ст.186 цього Кодексу.

При формуванні податкових зобов'язань з ПДВ слід пам'ятати, що у випадку, коли дебіторська заборгованість виникає за відвантажені товари (роботи, послуги), то згідно з пп. «а» п.187.1 ст.187 Податкового кодексу дата такого відвантаження є датою виникнення податкових зобов'язань. Зарахування коштів від покупця (замовника) на банківський рахунок або у касу підприємства за відвантажені товари (роботи, послуги) є вже другою подією, тому податкові зобов'язання при отриманні таких коштів не виникають.

Щодо податкового кредиту, то згідно з п.198.2 ст.198 цього Кодексу датою віднесення сум податку до податкового кредиту вважається дата тієї події, що відбулася раніше:

- дата списання коштів з банківського рахунку платника податку на оплату товарів/послуг;
- дата отримання платником податку товарів/послуг.

Щодо необхідності коригувань сум ПДВ, то у п.192.1 ст.192 Податкового кодексу зазначено, що суми податкових зобов'язань та податкового кредиту підлягають коригуванню у разі:

- здійснення після постачання товарів/послуг зміни компенсації суми їх вартості, включаючи наступний перегляд цін;
- перерахунку у разі повернення товарів/послуг;
- повернення постачальником суми попередньої оплати.

Статтями 620 та 665 Цивільного кодексу встановлено, що у разі якщо умови договору купівлі-продажу не виконано та фактичної поставки товару не здійснено, покупець має право вимагати передачі проданої речі або відмовитися від виконання договору і вимагати відшкодування збитків.

У разі невиконання умов договору постачання товарів фактичної поставки товарів не відбувається.

Тобто у разі якщо при списанні дебіторської заборгованості покупцем за перерахованою попередньою оплатою за товари/послуги було зменшено податковий кредит, то при поверненні постачальником такої оплати в податковому обліку з ПДВ зазначена операція не відображається.

У разі списання дебіторської заборгованості за товари/послуги поставлені, але не оплачені покупцем, слід мати на увазі таке. Правові наслідки припинення зобов'язання регламентовано главою 50 Цивільного кодексу, зокрема, відповідно до ст.605 цього Кодексу зобов'язання припиняється внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його обов'язків, якщо не це порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора.

При цьому платник податку – покупець повинен зменшити податковий кредит на дату списання боргу, оскільки оплата за поставлені товари/послуги так і не відбувається.

Нарахування податкового кредиту здійснюється незалежно від того, чи такі товари/послуги та основні фонди почали використовуватися в оподатковуваних операціях у межах господарської діяльності платника

податку протягом звітнього податкового періоду, а також від того, чи здійснював платник податку оподатковувані операції протягом такого звітнього податкового періоду [60].

Отже, звітність ТОВ «РАТУШЕНКО» складається з Балансу (№1-м) та Звіту про фінансові результати (№2-м). Інформація про стан дебіторської заборгованості на підставі відповідних рахунків синтетичного обліку відображається у балансі підприємства (ф.№1-м) за такими статтями: «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (рядок 1125), «Дебіторська заборгованість за розрахунки з бюджетом» (рядок 1135) та «Інша поточна дебіторська заборгованість» (рядок 1155).

Висновки до розділу 2

Для достовірного узагальнення інформації в рамках відносин щодо реалізованих товарів, виконаних робіт або наданих послуг, необхідний облік операцій з покупцями та замовниками.

Завданнями обліку операцій з покупцями та замовниками є:

- формування повної та достовірної інформації про стан розрахунків з покупцями та замовниками;
- контроль за станом дебіторської та кредиторської заборгованості;
- контроль за дотриманням форм оплати, встановленим договорами з покупцями та замовниками;
- своєчасне узгодження розрахунків з боржниками та кредиторами, щоб уникнути простроченої заборгованості.

Дебіторська заборгованість виникає при відвантаженні товарів, виконанні робіт, наданні послуг і виплачується в момент оплати замовником. Підтверджуючим документом є акт виконаних робіт, наданих послуг при відпуску товарів - рахунок-фактура. Умови оплати встановлюються в договорі між двома сторонами.

При продажу товарів покупцю чи замовнику використовується такий первинний документ як накладна.

Податкова накладна видається платником податку, який реалізує товари, роботи, послуги на вимогу покупця та є підставою для розрахунку суми податків, пов'язаних з податковим кредитом.

Для обліку дебіторської заборгованості використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками». На даному рахунку відображається узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та надані послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

Управлінський облік повинен забезпечувати щоденний контроль над станом платежів, а також надходженням або витрачанням коштів та їх наявність на звітну дату.

Інформація про дебіторську заборгованість відображається у Балансі (Звіті про фінансовий стан) підприємства та «Примітках до річної фінансової звітності».

У примітках до фінансової звітності вказується перелік дебіторів та суму дебіторської заборгованості.

Інша дебіторська заборгованість, відображена в балансі окремою статтею, розкривається у примітках, де відображається її склад та суми.

Товариство з обмеженою відповідальністю «РАТУШЕНКО» складає «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» форми №1-м та 2-м відповідно до П(С)БО 25.

РОЗДІЛ 3

Аналіз операцій з покупцями та замовниками

3.1. Джерела, основні показники та методи аналізу операцій з покупцями та замовниками

Фінансовий стан підприємства є однією з найважливіших характеристик господарської діяльності підприємства у зовнішньому середовищі. Він визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловому співробітництві, оцінює, як забезпечуються економічні інтереси підприємства та його партнерів у фінансових, промислових та інших аспектах.

У процесі діяльності підприємства величина активів та їх структура постійно змінюються. Саме тому одним з головних завдань фінансового аналізу є необхідність показати реальний фінансовий стан підприємства для зовнішніх партнерів, інвесторів, органів влади тощо.

Фінансовий аналіз - це засіб оцінки та прогнозування фінансового стану підприємства на основі його фінансової звітності.

Інформаційною базою аналізу фінансового стану є бухгалтерська фінансова звітність, тобто система показників, що відображають майновий та фінансовий стан компанії на певну дату.

За допомогою аналізу розробляються стратегії та тактики розвитку підприємства, обґрунтовуються плани та управлінські дії, проводяться перевірки виконання, знаходяться ресурси підвищення якості управління, оцінка результатів діяльності підприємства та працівників.

Невиконання договірної та розрахункової дисципліни, несвоєчасне подання вимог щодо боргів, що виникають, призводить до значного збільшення необґрунтованої дебіторської заборгованості та, як наслідок, до нестабільності фінансового стану підприємства.

Значення аналізу дебіторської заборгованості особливо зростає в період інфляції, коли іммобілізація власних коштів стає дуже невигідною. Для цього необхідно здійснювати безперервний моніторинг заборгованості, негайно подавати заявки на виникнення боргів та запобігти їх виникненню у майбутньому [53, с. 865].

Завдання аналізу полягає в тому, щоб з'ясувати суму та динаміку невинного боргу, причини його виникнення або зростання. Збільшення дебіторської заборгованості та його частки у оборотних активах можуть свідчити про необачну політику кредитування підприємств стосовно покупців, про збільшення продажів або про неспроможність і банкрутство частини покупців. Зменшення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається через скорочення періоду його повернення. Якщо сума дебіторської заборгованості зменшується внаслідок зменшення відвантаження продукції, це свідчить про зменшення ділової активності підприємства.

Робимо висновок, що збільшення дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зменшення позитивно. Потрібно відрізнити нормальну і прострочену заборгованість. Прострочена дебіторська заборгованість створює фінансові труднощі, оскільки у підприємства бракує фінансових ресурсів для придбання запасів, оплати праці та ін. Крім того, замороження коштів у дебіторській заборгованості призводить до сповільнення обороту капіталу. Прострочена дебіторська заборгованість також означає зростання ризику неповернення боргу та зменшення прибутку. Тому кожна компанія зацікавлена у зменшенні термінів погашення платежів через це.

Аналіз дебіторської заборгованості за даними фінансової звітності підприємства включає:

- аналіз динаміки та структури боргових зобов'язань;
- аналіз оборотності дебіторської заборгованості;
- факторний аналіз;

- оцінка дебіторської заборгованості за допомогою кореляційно-регресійного аналізу [24].

Аналіз дебіторської заборгованості здійснюється для надання інформації користувачам для прийняття управлінських рішень. Для проведення аналізу використовуються традиційні методики, процедури; розраховуються аналітичні показники, яким необхідно дати економічну інтерпретацію. Джерелом аналізу дебіторської заборгованості є Баланс, Звіт про фінансовий стан підприємства, Примітки до фінансових звітів, дані аналітичного та синтетичного обліку, інвентаризації, звітності, контролю, внутрішня звітність [10].

Особливу увагу слід приділити аналізу такого найважливішого виду дебіторської заборгованості, як операції з покупцями і замовниками, тому що саме вони, як правило, становлять найбільшу питому вагу в загальній сумі дебіторів.

Аналіз стану операцій підприємства з покупцями та замовниками є дуже важливим, оскільки він має великий вплив на обіг капіталу, що вкладається в поточні активи, а значить і у фінансовий стан. Цей аналіз вимагається не тільки для керівництва та головного бухгалтера організації, але також для працівників фінансово-юридичних служб, менеджерів відділів маркетингу та продажів, аудиторів, щоб дати об'єктивну оцінку фінансового стану організації [24].

Для формування інформації про стан дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги має здійснюватися аналіз стану операцій з покупцями та замовниками. Існування дебіторської заборгованості в балансових активах свідчить про відхилення або навіть капіталізацію готівки підприємства. Специфіка проявів та наслідків існування дебіторської заборгованості спонукає вивчити методику аналізу дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги [53, с. 865].

Процес аналізу доцільно починати передовсім з вивчення динаміки дебіторської заборгованості. Працівник підприємства, що займається

управлінням дебіторською заборгованістю, має зосередити увагу на найдавніших боргах і приділити більше уваги великим сумам заборгованості [52].

Для ефективного управління діяльністю суб'єкта господарювання не лише необхідно проводити кількісний аналіз показників оцінки поточного стану та стратегічно важливих перспектив управління активами підприємства. Доцільним є застосування якісного аналізу, основним завданням якого є визначення видів продукції, що породжує найбільшу дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги найважливіших клієнтів (споживачів, посередників, постачальників) підприємства, основних видів продукції, за якими часто виникає дебіторська заборгованість [24].

Аналіз та оцінка статусу дебіторської заборгованості у системі управління підприємством включає зовнішній та внутрішній аналіз, визначення можливостей, ризиків та загроз, облік ресурсів та встановлення часових обмежень для досягнення поставлених цілей, визначення середнього розміру фінансових активів, що перебувають у формі дебіторської заборгованості, їх питома вага у загальному обороті активів підприємства, розподіл та оцінка дебіторської заборгованості за окремими її видами та строками погашення [53, с. 866].

Дебіторська заборгованість є невід'ємною частиною продажної діяльності будь-якого підприємства. Її велика частка у загальній структурі активів знижує ліквідність та фінансову стійкість підприємства та збільшує ризик фінансових втрат. Тому можна зробити висновок, що однією з проблем управління дебіторською заборгованістю є відсутність грошових коштів по дебіторській заборгованості [53, с. 866].

Аналіз боргів є невід'ємною частиною оцінки ліквідності підприємства, її спроможності погасити свої зобов'язання. Для цього необхідно вивчати і порівнювати обсяг і розподіл у часі грошових потоків, провести аналіз тенденцій у співвідношенні короткострокових боргів та загальної суми заборгованості, співвідношення короткострокових боргів та отриманих

доходів. Тенденція зростання цих показників вказує на можливість проблем із платоспроможністю та ліквідністю підприємства [24].

Розмір дебіторської заборгованості та його динаміка прямо або опосередковано визначають характер управлінських рішень у виробничому та фінансовому секторі. У практиці економічного аналізу дебіторська заборгованість відноситься до високоліквідних активів. Відповідно, неадекватна оцінка фактичного стану платежів з боржниками може негативно вплинути на реальну оцінку платоспроможності та кредитоспроможності підприємства [53, с. 866].

Аналізуючи дебіторську та кредиторську заборгованість, слід звернути увагу не тільки на їх динаміку та структуру. Необхідно вивчити причини виникнення кожного виду боргу, виходячи з конкретної ситуації на підприємстві. На нашу думку, для швидкого прийняття рішень стосовно операцій з покупцями та замовниками необхідно ретельно підійти до формування облікової політики компанії, тобто застосовувати заходи для діагностування контрагентів і, відповідно, призначити їх до певної групи відповідно до класифікації покупців. Така класифікація дозволить визначити розрізи формування бухгалтерської та аналітичної інформації про відносини з покупцями та замовниками для задоволення потреб управління та своєчасного прийняття рішень щодо подальшої взаємодії з конкретним покупцем.

В процесі аналізу дебіторської заборгованості потрібно розрізняти ще три основних її поняття:

- чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості – сума поточної дебіторської заборгованості, за товари, роботи, послуги з врахуванням резерву сумнівних боргів;
- сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги щодо якої існує невпевненість її погашення боржником;

- факторинг – передача права стягнення дебіторської заборгованості іншій особі (факторові) на узгоджених умовах.

Аналіз дебіторської заборгованості будь-якого підприємства починається з досконалого вивчення стану операцій між дебіторами та причин їх виникнення. Наступним етапом проведення аналізу операцій є перевірка заборгованості по термінам її виникнення, що дає можливість виявити розмір простроченої заборгованості та заборгованості, по якій закінчився строк позовної давності. Для цього по даним бухгалтерського обліку складається таблиця, в якій всі дебітори групуються по термінам виникнення заборгованості.

При аналізі дебіторської заборгованості складається розрахунковий баланс, в активі якого відображається дебіторська заборгованість. В випадку коли, виходить дебетове сальдо, тобто перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською, такий стан справ свідчить про те, що частина обігових коштів вилучена з обігу підприємства та відповідно знаходиться у дебіторів. А кредитове сальдо свідчить про перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською, і відповідно показує кредиторську заборгованість підприємства постачальникам [12].

Аналіз дебіторської заборгованості повинен також показати, як здійснюються розрахунки з відшкодуванням матеріального збитку, нарахованими нестачами і розкраданням цінностей, в тому числі і за позовами, пред'явленими щодо стягнення через суд, а також суми, присуджені судом, але не стягнені. При аналізі виявляють, чи вчасно пред'являються документи в судово-слідчі органи для відшкодування шкоди. За даними бухгалтерської звітності можна визначити низку показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості. До цих показників належать частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів, відношення середньої величини дебіторської заборгованості до виручки від реалізації продукції [10].

На величину заборгованості покупців та замовників впливають:

- загальний обсяг продажів і частка в ньому продажу на умовах наступної оплати. Зі збільшенням обсягу продажів, залишки дебіторської заборгованості зазвичай збільшується;
- наявність забезпечення своєчасності розрахунків. Поруки, застави, банківські гарантії призводять до зменшення дебіторської заборгованості;
- платіжна дисципліна покупців. Чим вище вимоги до підбору покупців і замовників з позицій їх платоспроможності, тим менше будуть залишки дебіторської заборгованості в балансі організації;
- договірні умови розрахунків з покупцями і замовниками. Чим більше пільговий термін розрахунків надається покупцям і замовникам, тим більше залишки дебіторської заборгованості. У той же час передбачення в договорі системи знижок при дострокової (рівномірної) оплаті, надання комерційного кредиту, відвантаження під вексель сприяють своєчасним розрахункам і, відповідно, зменшення залишків дебіторської заборгованості;
- наявність аналітичного обліку дебіторів і системи внутрішнього контролю за станом дебіторської заборгованості, що дозволяють оперативно виявляти склад дебіторів, по відношенню до яких необхідно вживати відповідних заходів впливу;
- договірні умови відповідальності покупців і замовників за порушення передбаченого договорами порядку розрахунків. Чим вище рівень цієї відповідальності, тим менше залишки дебіторської заборгованості;
- політика стягнення або погашення іншим способом дебіторської заборгованості. Чим більшу активність проявляє організація в роботі з дебіторами, чим повніше спектр заходів щодо стягнення (погашення) дебіторської заборгованості з урахуванням їх ефективності, тим менше її залишки на рахунках і, відповідно, в бухгалтерському балансі;
- якість проведеного аналізу дебіторської заборгованості і послідовність у використанні його результатів. Постійна професійна аналітична робота в організації передбачає формування інформації про величину і «вікової» структури дебіторської заборгованості, наявності та

обсягах простроченої заборгованості, а також конкретних дебіторів, затримка платежів якими створить проблеми з поточною платоспроможністю організації.

З вищесказаного, можна зробити висновок, що стан зобов'язань багато в чому залежить від стану дебіторської заборгованості. Необхідно здійснювати наступні дії для управління процесом руху дебіторської заборгованості:

- постійно визначати неприйнятні (прострочені, безнадійні) види дебіторської заборгованості та зобов'язань;
- перевіряти стан розрахункових операцій;
- постійно контролювати відношення дебіторської та кредиторської заборгованості: велике завищення дебіторської заборгованості викликає необхідність залучення ресурсів.

3.2. Методика аналізу операцій з покупцями та замовниками

Для зовнішніх користувачів інформації дуже важливий стан дебіторської заборгованості, оскільки її зростання завжди свідчить про фінансову нестабільність підприємства. Згідно з фінансовими звітами 1-м, 2-м можна визначити ряд показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості.

Прострочена дебіторська заборгованість означає збільшення ризику неповернення боргу та зменшення прибутку. Тому кожна компанія зацікавлена у зменшенні термінів погашення платежів через це. Для оцінки оборотності дебіторської заборгованості розраховуємо коефіцієнт оборотності за формулою 3.1:

$$\text{Коб} = \text{ЧДр} / \text{Дз} \quad (3.1)$$

де ЧДр – чистий дохід від реалізації продукції;

Дз – дебіторська заборгованість (середня за аналізований період).

Коефіцієнт оборотності характеризує кількість оборотів, які виконує вся дебіторська заборгованість у звітному році. Збільшення кількості оборотів свідчить про прискорення оборотності дебіторської заборгованості. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує розширення або зменшення комерційного кредиту, наданого організацією. Оборотність дебіторської заборгованості у днях обчислюється за формулою 3.2 [53, с. 867]:

$$\text{Обдн} = 365 / \text{Коб} \quad (3.2)$$

де Обдн – оборотність дебіторської заборгованості в днях;

КобДЗ – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.

Аналогічним чином здійснюється факторний аналіз коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості. У навчальній літературі факторний аналіз інтерпретується як розділ багатовимірного статистичного аналізу, який поєднує в собі методи оцінки розмірності сукупності спостережуваних змінних шляхом вивчення структури коваріаційних або кореляційних матриць. Цей тип аналізу дозволяє досліднику вирішувати два основні завдання: описати об'єкт вимірювання компактно і в той же час всебічно.

Аналіз показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості протягом певного періоду, дозволяє нам визначити основні завдання управління дебіторською заборгованістю. Основні показники оцінки стану та якості дебіторської заборгованості наведені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

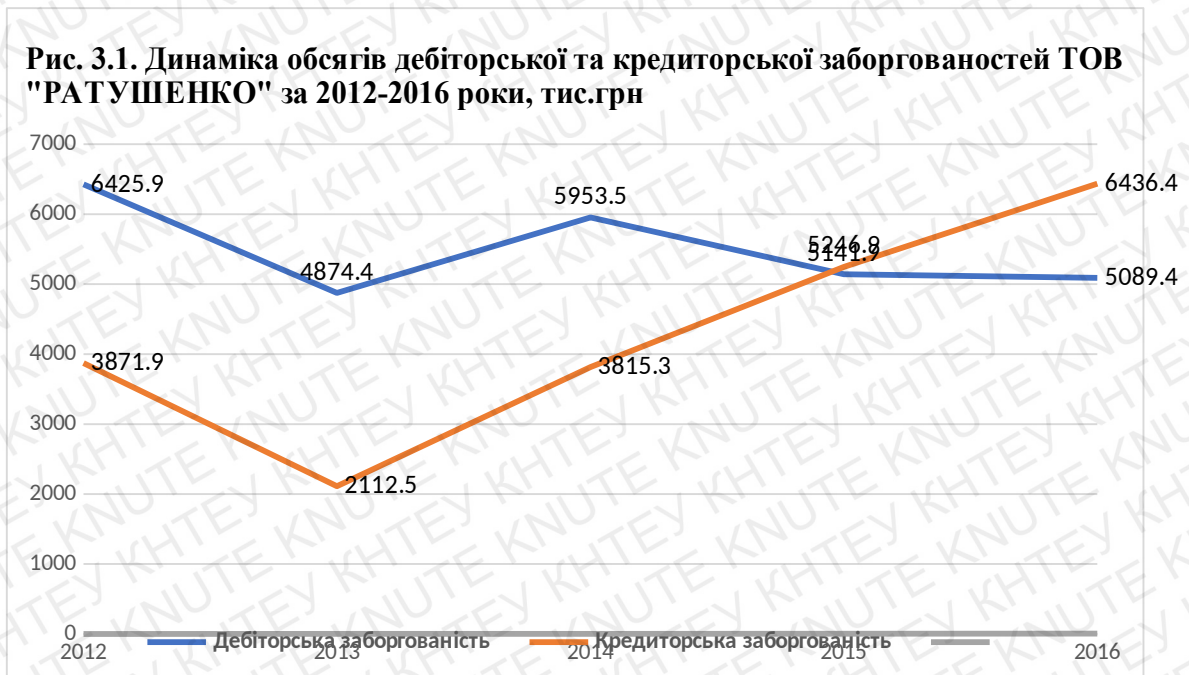
**Аналітичні показники дебіторської заборгованості за товари,
роботи, послуги [53, с. 867]**

Показник 1	Методика розрахунку 2	Зміст 3
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги (Коб)	$Kob = ЧДр / Дз$, де ЧДр – чистий дохід від реалізації продукції; Дз – дебіторська заборгованість (середня за аналізований період)	Показує скільки разів оберталася дебіторська заборгованість за аналізований період
Період погашення (Обдн)	$Обдн = 360 / Kob = (Дз / Вр) * T$, де Т – тривалість обігу дебіторської заборгованості	Показує скільки днів потрібно для одного обороту. Що триваліше період погашення, то вище ризик її неповернення
Частка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в загальному обсязі оборотних коштів (Удз)	$Удз = Дз / Обз * 100$, де Обз – загальний обсяг оборотних коштів	Показує частку дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів підприємства. Що вище цей показник, то менш мобільна структура майна підприємства
Частка сумнівної в складі дебіторської заборгованості (Усз)	$Усз = Сз / Дз * 100$, де Сз – сумнівна заборгованість	Характеризує якість дебіторської заборгованості. Тенденції до росту показника свідчать про зниження ліквідності підприємства

Аналіз операцій з покупцями та замовниками на основі цих коефіцієнтів покаже стан дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання за досліджуваний період та дасть можливість визначити основні цілі політики управління дебіторською заборгованістю.

Аналіз починається з оцінки складу, динаміки, структури та структурної динаміки дебіторської заборгованості, оцінок давності її появи, наявності, частоти та причин формування простроченої заборгованості.

Відобразимо динаміку обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей ТОВ «РАТУШЕНКО» за 2012-2016 роки на рис.3.1:

Як бачимо з рис. 3.1 у 2013 році обсяги кредиторської заборгованості почали зростати, а у 2014 році почалося падіння обсягів дебіторської заборгованості, що свідчить про нормалізацію операцій із боржниками.

Особлива увага приділяється процесу аналізу дебіторської заборгованості «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги», яка має найбільшу частку в загальній сумі дебіторської заборгованості. Відповідно до національних стандартів бухгалтерського обліку ця дебіторська заборгованість відображається у балансі за чистою ціною реалізації, тобто сумою дебіторської заборгованості за вирахуванням сумнівних та безнадійних боргів.

Для аналізу операцій з покупцями та замовниками в ТОВ «РАТУШЕНКО» рекомендуємо скласти аналітичну таблицю за формою табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Аналіз дебіторської заборгованості за товари , роботи, послуги

Покупец (замовник)	Дата утворення	Заборгованість на початок періоду	відвантажено			сплачено		Заборгованість на кінець періоду
			дата	сума	у т.ч ПДВ	дата	сума	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ТОВ «Фора»	12.01.2018	1000,00	02.02. 2018	1651,03	275,17	03.02. 2018	1642,54	1008,49

Згідно з цією аналітичною таблицею можна визначити:

1) загальну суму дебіторської заборгованості (підсумок гр. 3 + гр. 5 – гр. 8 = гр. 9);

2) заборгованість по окремих покупцях, замовниках та періодів виникнення заборгованості протягом більше одного року. Така заборгованість за наявності супровідних документів може бути віднесена на позареалізаційні витрати і списати на збитки як дебіторську заборгованість щодо якої закінчується строк позовної давності або зарахувати (за рішенням інвентаризаційної комісії) до резерву сумнівних боргів;

3) згідно з даними обліку операцій з покупцями та замовниками можна скласти таку аналітичну таблицю за формою (таблиця 3.3), яка аналізує стан дебіторської заборгованості за часом виникнення.

Таблиця 3.3

Аналіз стану дебіторської заборгованості

Статті дебіторської заборгованості	Усього на кінець звітного періоду	У тому числі за часом виникнення				
		До одного Місяця	Від одного до трьох місяців	Від трьох до шести місяців	Від шести місяців до року	Понад один рік
1	2	3	4	5	6	7

Складання такої відомості дозволить бухгалтеру ТОВ «РАТУШЕНКО» аналізувати дебіторську заборгованість та вживати своєчасних заходів для усунення простроченої заборгованості. Цей аналіз здійснюється відповідно

до внутрішньої звітності підприємства та використовується для цілей управління.

Методика аналізу дебіторської заборгованості включає наступні етапи:

- ✓ вибір політики кредитування контрагентів;
- ✓ розрахунок загальної потреби у відволіканні готівки в дебіторську заборгованість;
- ✓ визначення складу та динаміки дебіторської заборгованості;
- ✓ аналіз обороту дебіторської заборгованості;
- ✓ аналіз зростання дебіторської заборгованості;
- ✓ розрахунок наданих знижок;
- ✓ класифікація дебіторської заборгованості, виходячи з її ліквідності;
- ✓ зміна методики оцінки на основі стандарту ліквідності та строку погашення дебіторської заборгованості;
- ✓ схематичне відтворення системи контролю та аналізу;
- ✓ вивчення можливих варіантів рефінансування;
- ✓ постійний моніторинг дебіторської заборгованості.

Розглянутий метод аналізу дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги містить сучасні та ефективні компоненти аналізу та оцінки дебіторської заборгованості, що вимагає більш детального обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в системі управління підприємством.

Методика включає методи оцінки критичної вартості дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги з урахуванням її ліквідності, операційного циклу, а також методів аналізу зростання дебіторської заборгованості.

Запропонований метод аналізу дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги створює передумови для ведення активної політики управління платежами покупців та замовників, що передбачає

цілеспрямовану дію на умовах продажу товарів з відстрочкою платежу (політика споживчого кредитування) [22].

3.3. Апробація методики аналізу операцій з покупцями та замовниками

При аналізі дебіторської заборгованості насамперед розглядається зміна величини дебіторської заборгованості в цілому і по окремих її видах, а також з'ясовуються чинники, що вплинули на динаміку показників.

Проведемо горизонтальний аналіз дебіторської заборгованості на підприємстві ТОВ «РАТУШЕНКО» протягом останніх п'яти років у табл.

3.4.

Таблиця 3.4

Горизонтальний аналіз дебіторської заборгованості на ТОВ «РАТУШЕНКО» протягом 2012-2016 років, тис. грн.

Показники	Роки					Абсолютн е відхиленн я, +/-	Відносне відхиленн я, %
	2012	2013	2014	2015	2016		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	6425,9	4874,4	5953,5	5141,9	5089,4	-1336,5	-20,8
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	187,4	881,2	1401,7	1102,1	686,2	+ 498,8	+266,2
Інша поточна дебіторська заборгованість	1416,7	1945,4	2871,2	2236,5	1440,0	+ 23,3	+1,6
Разом	8030	7701	10226,4	8480,5	7215,6	-814,4	-10,1

Отже, з даних табл. 3.4 бачимо, що дебіторська заборгованість на підприємстві ТОВ «РАТУШЕНКО» протягом останніх п'яти років зменшилася на 814,4 тис. грн. або на 10,1% за рахунок зростання дебіторської

заборгованості за розрахунками з бюджетом – на 498,8 тис. грн. або на 266,2% та іншої поточної дебіторської заборгованості – на 23,3 тис. грн. або на 1,6%.

Рис. 3.2. Структура дебіторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» у 2016 році, %

У структурі дебіторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» у 2016 році значна частка припадає на дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги (70,5%), на іншу поточну дебіторську заборгованість – 20%, а на дебіторську заборгованість за розрахунками з бюджетом тільки 9,5% (див. рис. 3.2).

Проаналізуємо аналітичні показники дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, наведені у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

**Аналітичні показники дебіторської заборгованості за товари,
роботи, послуги на ТОВ «РАТУШЕНКО» протягом 2012-2016 років**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення, +/-
	2012	2013	2014	2015	2016	
1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,99	2,64	2,18	7,58	8,69	+5,7
Період погашення дебіторської заборгованості	120,40	136,36	165,14	47,49	41,42	-78,98
Частка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в загальному обсязі оборотних коштів	43,52	47,01	50,87	39,80	32,42	-11,1
Частка сумнівної в складі дебіторської заборгованості	-	-	-	-	-	-

З даних табл. 3.5 бачимо, що впродовж останніх п'яти років коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості збільшився на 5,7 пунктів. Враховуючи досвід роботи підприємства така динаміка свідчить про збільшення швидкості погашення дебіторської заборгованості та зменшення обсягів продажу товарів в кредит.

Крім цього позитивно розглядається динаміка періоду погашення дебіторської заборгованості, який протягом 2012-2016 років скоротився на 78,98 днів. Водночас позитивним є зниження частки дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в загальному обсязі оборотних коштів. Даний показник зменшився на 11,1%, що свідчить про ефективну кредитну політику, обґрунтований вибір партнерів, покращення їх фінансового стану підприємства.

Проведемо аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» за п'ять років. Почнемо з аналізу динаміки дебіторської заборгованості (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

**Аналіз динаміки дебіторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО»
за 2012-2016 роки**

Показники	Роки					Абсолютне відхилення 2016 р. до 2012 р.	Темп зростання, 2016 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016		
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги:							
чиста реалізаційна вартість	6425,9	4874,4	5953,5	5141,9	5089,4	-1336,5	-20,80
первісна вартість	6425,9	4874,4	5953,5	5141,9	5089,4	-1336,5	-20,80
Інша поточна дебіторська заборгованість	1416,7	1945,4	2871,2	2236,5	1440,0	+23,3	+1,64
Усього дебіторська заборгованість	7842,6	6819,8	8824,7	7378,4	6529,4	-1313,2	+16,74

Як бачимо з аналізу динаміки дебіторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» у 2016 році дебіторська заборгованість зменшилася на 1313,2 тис. грн, у відсотках це значення становить 16,74% порівняно з 2012 роком. Причиною зменшення дебіторської заборгованості може бути скорочення обсягів відвантаження продукції покупцям чи замовникам.

Аналіз структури дебіторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» наведено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

**Аналіз структури дебіторської заборгованості ТОВ
«РАТУШЕНКО» за 2012-2016 роки**

Показники	Питома вага у розрізі заборгованості, %					Зміна структури			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2013 рік до 2012 року	2014 рік до 2013 року	2015 рік до 2014 року	2016 рік до 2015 року
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги:									
чиста реалізаційна вартість	81,94	71,47	67,46	69,69	77,95	-10,47	-4,01	+2,23	+8,26
первісна вартість	81,84	71,47	67,46	69,69	77,95	-10,47	-4,01	+2,23	+8,26
резерв сумнівних боргів	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	18,06	28,53	32,54	30,31	22,05	+10,47	+4,01	-2,23	-8,26
Усього дебіторська заборгованість	100	100	100	100	100	-	-	-	-

Аналіз структури дебіторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» у 2012-2016 роках показує, що сталися деякі зміни. У структурі дебіторської заборгованості переважає питома вага дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги і становить за 2012 рік 81,84%, а за 2016 рік – 77,95%. Інша поточна дебіторська заборгованість становить за 2012 рік 18,06%, за 2016 – 22,05%. У 2016 році спостерігається зростання питомої ваги дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги на 8,26%, що каже про необачну кредитну політику підприємства щодо

покупців та замовників або про збільшення обсягу продажів, або про неплатоспроможність і банкрутство частини покупців чи замовників.

Розглянемо аналіз динаміки кредиторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Аналіз динаміки кредиторської заборгованості ТОВ
«РАТУШЕНКО» за 2012-2016 роки**

Показники	Сума, тис. грн					Відхилення 2016 р. до 2012 р.	
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Абсолютне (+,-)	Відносне, %
1	2	3	4	5	6	7	8
Короткостроков і кредити банків	-	-	-	-	-	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	3871,9	2112,5	3815,3	5246,9	6436,4	+2564,5	+66,23
Поточні зобов'язання:							
з бюджетом	169,7	107,0	100,5	126,2	177,3	+7,6	+4,48
зі страхування	103,8	71,1	99,1	65,5	41,5	-62,3	-60,02
з оплати праці	152,7	131,6	176,4	132,0	153,7	+1,0	+0,65
Інші поточні зобов'язання	13580,5	15790,5	18041,8	18742,6	23973,8	+10393,3	+76,53
Усього позичковий капітал	17878,6	18212,7	22233,1	24313,2	30782,7	+12904,1	+72,18

Аналіз стану кредиторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» за 2012-2016 роки показує про суттєві зміни загального розміру позичкового капіталу на 12904,1 тис. грн. або на 72,18%.

В таблиці 3.9 проведено аналіз структури кредиторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО».

Таблиця 3.9

**Аналіз структури кредиторської заборгованості ТОВ
«РАТУШЕНКО» за 2012-2016 роки**

Показники	Питома вага у розрізі заборгованості, %					Зміна структури 2016 р. до 2012 р., пунктів
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	
Короткостроков і кредити банків	-	-	-	-	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	21,66	11,60	17,16	21,58	20,91	-0,75
Поточні зобов'язання:						
з бюджетом	0,95	0,59	0,45	0,52	0,58	-0,37
зі страхування	0,58	0,39	0,45	0,27	0,13	-0,45
з оплати праці	0,85	0,72	0,79	0,54	0,50	-0,35
Інші поточні зобов'язання	75,96	86,70	81,15	77,09	77,88	+1,92
Усього позичковий капітал	100	100	100	100	100	-

Провівши аналіз структури кредиторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» за 2012-2016 роки можна зробити висновки, що питома вага кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги у 2013 та 2014 роках зменшилася і становить 11,60% та 17,16% відповідно. Тобто у 2016 році порівняно з 2012 р. питома вага кредиторської заборгованості зменшилася на 0,75 пунктів. Також, як бачимо з таблиці 3.9, відбулося зменшення питомої ваги поточних зобов'язань, а от питома вага інших поточних зобов'язань збільшилася на 1,92 пунктів. Причиною змін структури кредиторської заборгованості, як правило, є неплатежі.

Також необхідним є проведення порівняльного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованостей ТОВ «РАТУШЕНКО» за 2016 рік (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Порівняльний аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованостей ТОВ «РАТУШЕНКО» за 2016 рік

Показники	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
			дебіторської	кредиторської
Заборгованість за товари, роботи, послуги	5089,4	6436,4	-	1347,0
Заборгованість за кредити банку	-	-	-	-
Заборгованість за розрахунками:				
з бюджетом	686,2	177,3	508,9	
зі страхування	-	41,5	-	41,5
з оплати праці	-	153,7	-	153,7
Інша поточна заборгованість	1440,0	23973,8	-	22533,8
Разом	7631,5	30782,7	-	23151,2

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей ТОВ «РАТУШЕНКО» за 2016 рік показує загальне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською на 23151,2 тис. грн. Це каже про низьку швидкість обертання кредиторської заборгованості в порівнянні з дебіторською заборгованістю. Так як дебіторська заборгованість обертається швидше у ТОВ «РАТУШЕНКО» можуть з'явитися вільні кошти.

Таким чином, на підприємстві ТОВ «РАТУШЕНКО» потрібно й надалі більше приділяти увагу аналізу дебіторської заборгованості та шукати шляхи її зниження. До таких шляхів належать наступні:

- здійснення попередньої перевірки клієнтів щодо можливості своєчасного погашення ними заборгованості;
- формування рейтингу кредитоспроможності клієнтів і відмова від подальшої співпраці з клієнтами, з низьким кредитним рейтингом. При формуванні рейтингу потрібно врахувати такі чинники як загальний термін

співробітництва із клієнтом, середньомісячний обсяг продажів або вартість наданих послуг, швидкість обороту дебіторської заборгованості клієнта, суми й терміни простроченої дебіторської заборгованості, оцінка важливості клієнта для організації;

- визначення критеріїв надання та граничний розмір товарного кредиту, терміни відстрочення повернення боргу, розмір та порядок надання знижок;

- розроблення плану заходів по роботі з кожним клієнтом з визначенням термінів, відповідальних, оцінки витрат, а також отриманого ефекту;

- проведення реальної оцінки вартості й швидкості обороту дебіторської заборгованості;

- внесення інформації щодо запланованих сум погашення дебіторської заборгованості до фінансового плану підприємства і здійснення контролю за його виконанням.

Таким чином, такі заходи щодо управління дебіторською заборгованістю сприятимуть зниженню ступеня ризику неoderжання грошових коштів від боржників, що, в свою чергу, безпосередньо сприятиме підвищенню рівня прибутковості діяльності підприємства.

Висновки до розділу 3

Фінансовий стан підприємства залежить від доцільності та правильності інвестування фінансових ресурсів у активи.

Аналіз операцій з покупцями та замовниками є одним з компонентів аналізу фінансового стану підприємства.

Правильний і своєчасний аналіз дебіторської заборгованості дозволяє оцінити ефективність та збалансованість товарних позик та надання знижок для покупців та замовників, визначає сфери, в яких необхідні додаткові

зусилля для відшкодування боргів, створює основу для створення резерву сумнівних боргів, допомагає прогнозувати надходження коштів.

При проведенні аналізу дебіторської заборгованості доцільно здійснювати:

- дослідження складу і динаміки дебіторської заборгованості, а також факторів, що визначають її обсяг і зміна;
- аналіз структури дебіторської заборгованості;
- аналіз оборотності дебіторської заборгованості;
- визначення поточної (дисконтованої) вартості дебіторської заборгованості;
- розробку варіантів управлінських рішень, спрямованих на скорочення невиправданої дебіторської заборгованості, і вибір найбільш ефективних з них;
- прогнозування дебіторської заборгованості.

В якості джерел інформації при зовнішньому аналізі дебіторської заборгованості використовуються дані бухгалтерського балансу і пояснень до нього.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи дослідження праць вчених пропонуємо розглядати дебіторську заборгованість як важливий показник фінансового стану підприємства, що вказує на суму заборгованості на користь компанії на певний проміжок часу за надані комерційні та споживчі кредити покупцям, а також як суму авансу для постачальників, для яких на підприємстві є майнове документальне підтверджене право вимагати виплати боргу.

Дебіторська заборгованість - це сума, яку підприємство має право отримати від своїх покупців та замовників за доставлені товари, виконані роботи чи надані послуги. Дебіторська заборгованість відноситься до поточних активів, якщо період до погашення становить менше 1 року, а також до довгострокових активів, якщо їх термін погашення перевищує 1 рік.

Класифікація дебіторської заборгованості у сучасних умовах ринкової економіки відіграє важливу роль у ефективності економічної діяльності організації.

Правові основи організації документального оформлення дебіторської заборгованості чітко регулюються законами України, постановами Кабінету Міністрів, розпорядженнями міністерств, відомств, державної фіскальної служби та Національного банку України. Управління дебіторською заборгованістю як складової оборотних та необоротних активів є одним з найважливіших та складних елементів.

Основним видом дебіторської заборгованості підприємства є заборгованість покупців та замовників. Облік розрахунків з покупцями та замовниками здійснюється на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». На даному рахунку відображається узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантаженою продукцією, товари, виконані роботи та надані послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем. Аналітичний облік ведеться за кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

Дуже часто на практиці виникають випадки, коли товари та послуги не продаються безпосередньо за готівку, а частина суми заборгованості по операціях з покупцями та замовниками може бути не стягнена, що є сумнівним боргом. Сумнівний борг - це визнана дебіторська заборгованість, яка не погашається в строки, встановлені договорами та не забезпечується відповідними гарантіями. Для покриття можливих втрат, пов'язаних з списанням безнадійної дебіторської заборгованості створюється резерв сумнівних боргів, який обліковуються на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів».

Об'єктом дослідження випускної кваліфікаційної роботи було Товариство з обмеженою відповідальністю «РАТУШЕНКО», що здійснює оптову торгівлю напоями.

ТОВ «РАТУШЕНКО» здійснює продаж товарів, виконання робіт, надання послуг у відповідності з укладеними договорами (контрактами). Коли продукція відвантажується покупцям і пред'являються їм платіжні документи (рахунки-фактури, товарно-транспортні накладні тощо) на рахунку постачальника - ТОВ «РАТУШЕНКО» відображається формування дебіторської заборгованості у сумі проданої (відвантаженої) продукції за цінами продажу, включаючи ПДВ, що підлягають отриманню з покупців та замовників.

Виділено основні недоліки у відображенні в обліку операцій з покупцями та замовниками ТОВ «РАТУШЕНКО»:

1. у відомості 3.1 аналітичного обліку для кожного покупця чи замовника відводиться необхідна кількість рядків, яка визначається із можливої кількості первинних документів;
2. ведення ручного обліку операцій з покупцями та замовниками.

Нами запропоновано на підприємстві введення додаткової відомості-реєстру, в якій необхідно вказувати повну інформацію про підприємство-покупця, а також розробити та впровадити індивідуальну програму реєстрації та обробки облікових даних починаючи з первинних документів.

ТОВ «РАТУШЕНКО» складає фінансову звітність форми №1-м Баланс та 2-м Звіт про фінансові результати відповідно до П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

Завдання аналізу дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб з'ясувати суму та динаміку не виправданого боргу, причини її виникнення або зростання. Для аналізу дебіторської заборгованості і для зовнішніх користувачів інформації рекомендовано складати аналітичні таблиці, що допоможуть бухгалтерові ТОВ «РАТУШЕНКО» визначити загальну суму дебіторської заборгованості, заборгованість по окремих покупцях та замовниках, а також проаналізувати стан дебіторської заборгованості за часом виникнення.

При проведенні порівняльного аналізу дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «РАТУШЕНКО» було визначено значне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською. Причиною цього може бути зменшення кількості покупців та замовників продукції. Для ТОВ «РАТУШЕНКО» це є негативним явищем, так як компанія мусить погашати всі свої заборгованості незалежно від стану дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість може бути мінімізована шляхом перевірки партнерів за допомогою правильних формулювань умов контрактів, контролем за розрахунками на підприємстві, листуванням, виставленням претензій.

ТОВ «РАТУШЕНКО» повинне мати встановлені механізми для здійснення операцій, системи обліку та контролю, повідомлення контрагента про виконання робіт, термін доставки.

Часто підприємства укладають стандартні однотипні договори поставки, підряду, купівлі-продажу, надання послуг. Правовий аналіз типових договорів виявляє в них типові правові помилки. При продуманому підході до укладання контрактів практично повністю можна виключити виникнення дебіторської заборгованості.

Виходячи з вищесказаного, робимо висновок, що організація бухгалтерського обліку, оподаткування та аналізу операцій з покупцями та замовниками на ТОВ «РАТУШЕНКО» є важливою, оскільки вона полегшує упорядкування інформації, прозорість та надійність даних про операції з дебіторами. Керівник підприємства з метою отримання повної та оперативної інформації про різні види дебіторської заборгованості, які складають значну частку в структурі оборотного капіталу, має доцільно забезпечити організацію цієї галузі обліку за участю відповідних спеціалістів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамішин М. В. Сутність та класифікація дебіторської заборгованості / М. В. Адамішин // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Розвиток соціально-економічних систем в геоекономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування“, 11-12 травня 2017 року. — Т. : ФОП Паляниця В.А., 2017. — С. 44–45.
2. Акімова Н. С., Топоркова О. В., Євлаш Т. О., Говоруха О. О. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємств оптової торгівлі : монографія /. – Харків: ХДУХТ, 2016. – 293 с.
3. Безверхий К.В. Інформаційний комплекс облікової системи та звітність в Україні: монографія / К.В. Безверхий, Т.В. Бочуля. – К. : Центр учб. літ., 2014. – 184 с.
4. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств // Фінанси України. – 2003. - №12. – С. 24-36.
5. Боярова О., Пусь С. Особливості складання річної фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://sophus.at.ua/publ/2014_12_16_lutsk/sekcija_2_2014_12_16/osoblivosti_skladannja_richnoji_finansovoji_zvitnosti_sub_ekta_malogo_pidpriemnictva/75-1-0-1138
6. Букало Н.А. Відображення дебіторської заборгованості у фінансовій звітності / Н.А. Букало, Б.А. Ковальчук. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. 11 травня 2016 р. – 2016 р. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С.48-50
7. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік: облікова політика і план рахунків, стандарти і кореспонденція рахунків, звітність [Текст] : навчальний

посібник для студентів вузів. / проф. Ф.Ф. Бутинець, доц. Н.М. Малюга. – Житомир : ЖІТІ, 2013. –480 с.

8. Блакита Г.В. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК В ТОРГІВЛІ ТА РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ. НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК– Київ : «Центр учбової літератури», 2017. – 288 с.

9. Ганусич В.О., Гурська І.В. Облік дебіторської заборгованості: управлінський та організаційний аспекти // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2016. – Випуск 1 (47). – С. 441-445.

10. Гнатенко Є. П., Лебедик А. М. Сучасні методики аналізу дебіторської заборгованості. - Молодий вчений : наук. журн.- Херсон 2016. - №11 (38). - С. 562-565.

11. Гончарук Я. А. Аудит : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / Я.А. Гончарук, В.С. Рудницький. – Львів: Оріяна-Нова, 2014.-290 с.

12. Демкович А.А. Методи аналізу стану дебіторської заборгованості підприємства [Електронний ресурс] / А. А. Демкович. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/18_ADEN_2013/Economics/10_141810.doc.htm

13. Дідоренко Т.В. Завдання та принципи побудови обліку розрахунків з покупцями і замовниками / Т.В. Дідоренко, І.М. Белова // Сталий розвиток економіки. – 2015. - № 5. – С. 217-220.

14. Євлаш Тетяна Методичні підходи до удосконалення класифікації дебіторської заборгованості // Економічний аналіз. – 2010. – №5.С. 255-258

15. Єлісеєва О. Проблеми обліку дебіторської заборгованості підприємств у контексті розвитку товарного кредитування / О. Єлісеєва, В. Гуня, В. Белозерцев // Економіст. - 2012. - № 11. - С. 68-73. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2012_11_17

16. Закревська О.Ю. Проблеми бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у торговельних підприємствах / О. Ю. Закревська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер. : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. - 2015. - Вип. 1. - С. 143-155. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2015_1_11

17. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій Міністерства Фінансів України від 31.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99>

18. Кім Ю.Г. Бухгалтерський та податковий облік: Первинні документи та порядок їх заповнення: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2014. — 600 с.

19. Кияшко О.М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством : автореф. дис.канд. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами діяльності)» / О.М. Кияшко. – К., 2011. – 23 с.

20. Кіндрат І. Класифікація дебіторської заборгованості / І. Кіндрат, В. Клімик, Н. Луців // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Розвиток соціально-економічних систем в геоекономічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування“, 11-12 травня 2017 року. – Т. : ФОП Паляниця В.А., 2017. – С. 88–89. – (Секція 2. Проблеми підвищення якості бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту в сучасних умовах господарювання).

21. Коблянська О.І. Методологічні аспекти обліку та аудиту дебіторської заборгованості // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2009. - №77-78. – С.28-34.

22. Копанчук К.В. Методичні основи аналізу розрахунків з покупцями та замовниками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/konferu5/12.pdf>

23. Косова Т.Д., Макоткіна Л.В. Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва: можливості і обмеження для планування // ДонДУУ «Менеджер». – 2014. - № 2 (68). – С. 56-59

24. Кручак Л.В. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством // Науковий вісник Міжнародного

гуманітарного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/22-2016/37.pdf>

25. Лишиленко О. В. Бухгалтерський фінансовий облік. навч. посіб. / О.В. Лишиленко – К. : Центр учбової літератури, 2014. –528 с.

26. Макара О. В., Сафарова А. Т., Музика Ю. С. Узагальнення інформації у фінансовому звіті суб'єкта малого підприємництва // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2016. – № 1 (73). – С. 62-69

27. Матицина Н. Дебіторська заборгованість: нові облікові підходи // Економіст, 2008. - №11. – С.50-52.

28. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_013

29. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_029

30. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 Фінансові інструменти: визнання та оцінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_015

31. Міжнародний стандарт фінансової звітності 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації» від 01.01.2012 [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_007

32. Податкова система : Навчальний посібник. / за заг. ред. Андрущенко В.Л – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 416 с.

33. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112

34. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» Затверджений наказом Міністерства Фінансів України від

08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>

35. П(С)БО № 13 "Фінансові інструменти", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 2001 р. № 559 зі змінами і доповненнями

36. П(С)БО № 28 "Зменшення корисності активів", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24 грудня 2004 р. № 817 зі змінами і доповненнями

37. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва»: Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>

38. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 29 грудня 2017 року №148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17>

39. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від від 21.12.2017 № 2258-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19>

40. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 40, ст.365

41. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 31, ст.440

42. Про державну контрольно-ревізійну службу: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 13, ст.110

43. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: ПОСТАНОВА НБУ від 21.01.2004 № 22

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>

44. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

45. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. №88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>

46. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>

47. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 30, ст.379

48. Прокопенко Т.Ю., Гнатенко Є.П. Правова база обліку та аналізу дебіторської заборгованості // Молодий вчений. – 2014. – № 10 (13). – С. 119-122.

49. Про результати суцільної інвентаризації дебіторської та кредиторської заборгованості і заходи щодо її скорочення: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.1999 р. № 750 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/750-99-%D0%BF>

50. Проскуріна Н. М. Резерв сумнівних боргів: удосконалення методики розрахунку / Н. М. Проскуріна // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць, 2014. – Випуск 25. – С. 195–199

51. Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, а також інших осіб, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються

(фінансуються) за рахунок бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 № 98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/98-2011-%D0%BF>

52. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навчальний посібник - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Знання, 2005. – 662 с.

53. Сарапіна О.А., Кірілкіна О.Є. Методологічні основи аналізу дебіторської заборгованості./ Сарапіна О.А., Кірілкіна О.Є. // Наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» - Вип. 3. – 2015 р., С. 865-868

54. Тігова Т. М. Аналіз фінансової звітності: навч. посібник / Т. М. Тігова. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 268 с.

55. Фінансовий облік: Навч. посіб. — 3-тє вид., перероб. і доп. / Сук Л.К., Сук П.Л. — К., 2016. — 663 с.

56. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст.356

57. Чорнобривець М. М. Дебіторська заборгованість: сутність та причини виникнення / М. М. Чорнобривець // Європейські перспективи. – 2013. – № 10. – С. 181-185

58. Шип, В. Ю. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація [Текст] / В. Ю. Шип // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка / редкол.: В.П. Мікловда (гол. ред.), М.І. Пітюлич, Н.М. Надь та ін. – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. – Спецвип. 29.

59. Шматковська Т. О. Розрахунки з покупцями і замовниками як фінансовий актив підприємства : економічна сутність, визначення та підходи до класифікації / Т. О. Шматковська, С. В. Колодій // Інвестиції: практика та досвід : наук.-практ. журн./ Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили, ТОВ "ДКС Центр" ; редкол.: Л. П. Клименко (голов. ред.) [та ін.]. - К. : Центр, 2014. - № 8. – С. 111–116

60. Журнал «Вісник. Офіційно про податки»: стаття «Дебіторська заборгованість: особливості обліку» [Цит., Доступний з: і в < ><http://www.visnuk.com.ua/ru/pubs/id/9795>]

61. Журнал «Вісник. Офіційно про податки»: стаття «Облік дебіторської та кредиторської заборгованості» [Цит., Доступний з: і в < ><http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8329>]

Додатки